

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI
MAGISTRATURA BO‘LIMI**

Qo‘lyozma huquqida
UDK _____

RAISOV SHAMSIDDIN RASHID O‘G‘LI

**“UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTAB O‘QITUVCHILARIDA
INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH
KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH”**

70110103-Ta’lim muassasalarining boshqaruvi mutaxassisligi bo‘yicha
Magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar:

p.f.n., dots. M.Q.Bozorova

Termiz-2024 yil

Magistrlik dissertatsiyasi mavzusi Termiz davlat universiteti rektorining
T/M sonli buyrug‘i asosida tasdiqlangan.

Magistrlik dissertatsiyasi Termiz davlat universiteti “Ijtimoiy ish” kafedrasida bajarilgan.

Magistrlik dissertatsiyasi elektron nusxasi Termiz davlat universiteti rasmiy veb sahifasiga joylashtirilgan.

Dissertatsiya manziling QR-kodi:

Magistrlik dissertatsiyasi bilan Termiz davlat universitetining axborot-resurs markazida tanishish mumkin _____ raqam bilan ro‘yxatga olingan.

Manzil: Termiz shahri “Barkamol avlod” ko‘chasi 43-uy

Ilmiy rahbar: _____ p.f.n., dots. M.Q.Bozorova

Kafedra mudiri: _____ p.f.b.f.d. M.J.Mirzayev

Magistratura bo‘limi boshlig‘i : _____ k.f.f.d.,PhD. Abduraximov D.X.

70110103-Ta'lim muassasalarining boshqaruvi mutaxassisligi magistranti
Raisov Shamsiddin Rashid o'g'li "Umumiy o'rta ta'lim maktab
o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini
shakllantirish" mavzusidagi magistrlik dissertatsiyasi

ANNOTATSIYA

Tayanch so'zlar: Innovatsiya, innovatsion boshqaruv, ta'lim tizimi, o'qituvchida innovatsion boshqaruv, zamonaviy yondashuv

Tadqiqotning obektlari: Sifatida umumiy o'rta ta'lim maktabida o'qituvchilarning innovatsion faoliyatini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni belgilanib, tajriba-sinov ishlarida Surxondaryo viloyati Termiz tumanidagi 3-o'rta ta'lim maktabi hamda Termiz shahridagi 9-umumiy o'rta ta'lim maktablaridan jami 82 nafar respondent-o'qituvchilari ishtirok etdi.

Ishning ning maqsadi: Umumiy o'rta ta'lim maktabida o'qituvchilarning innovatsion faoliyatini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o'rganish va tahlil qilish asosida ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotda metodlari: Tadqiqotda o'quv-metodik, ilmiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, suhbat, pedagogik kuzatuv, anketa, test, savol-javob, intervyu, pedagogik tajriba-sinov, matematik-statistik tahlil hamda qiyosiy tahlil etish metod va usullaridan foydalanildi.

Amaliy ahamiyati: Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati, umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilarining faoliyatida innovatsion boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi, umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni shakllantirishga asoslangan innovatsion boshqarish texnologiyasi ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

- tadqiqot jarayonida olingan natijalar umum o'rta ta'lim maktablarini innovatsion faoliyat asosida innovatsion boshqarishda metodik manba sifatida foydalanishga xizmat qiladi.

- umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqaruvyuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadbiq etish darajasi: Umum ta'lim maktablari boshqaruv jarayoni, o'qituvchilar faoliyatini tashkil etish va o'qitish jarayonida innovatsiyalardan foydalanish, bo'lajak mutaxassislar tayyorlash jarayonida tadbiq etiladi.

Qo'llanilish sohasi: Umumiy o'rta ta'lim, Oliy ta'lim va pedagog xodimlarni qayta tayyorlash, pedagog xodimlarni kasbiy qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazlari o'quv tarbiya jarayonida foydalanish mumkin.

ANATATION

“Formation of innovative activity management skills among general secondary school teachers” master’s dissertation on the topic

Keywords: Innovation, innovative management, educational system, innovative management in the teacher, modern approach

Objects of research: As a general secondary school, the process of formation of teachers' innovative activity management skills was determined, and the 3rd secondary school in Termiz district of Surkhandarya region and the 9th general secondary school in the city of Termiz were used in experimental work. a total of 82 respondent teachers from their schools participated.

Purpose: It consists in the development of scientific and practical recommendations based on the study and analysis of the socio-psychological features of the formation of the skills of managing the innovative activities of teachers in a general secondary school.

Research methods: In the study, methods and methods of study and analysis of educational and methodological, scientific literature, interview, pedagogical observation, questionnaire, test, question-answer, interview, pedagogical experience-test, mathematical-statistical analysis, and comparative analysis were used.

Practical significance: The theoretical and practical significance of the research results, proposals, and recommendations for improving innovative management in the activities of teachers of general secondary schools were developed, and the technology of innovative management based on the formation of innovative activities of teachers of general secondary schools was developed. is determined by:

- the results obtained in the research process serve as a methodical resource for innovative management of secondary schools based on innovative activities.
- suggestions and recommendations were developed from the innovative management surface in the activities of general secondary school teachers.

Level of implementation: The use of innovations in the process of management of general education schools, the organization of teachers' activities and training, and the training of future specialists are implemented.

Field of application: Regional centers of general secondary education, higher education and retraining of pedagogic staff, professional retraining of pedagogic staff, and their qualification improvement can be used in the educational process.

MUNDARIJA:

KIRISH.....	3
I BOB. UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABI O‘QITUVCHILARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	8
1.1-§ Innovatsiya va innovatsion faoliyat mazmuni.....	8
1.2-§ Maktab o‘qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari.....	20
1.3-§ Umumiy o‘rta ta‘lim maktab o‘qituvchilari innovatsion faoliyati ko‘nikmalarining mavjud holati.....	28
Bob yuzasidan xulosa.....	33
II BOB. UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABIDA O‘QITUVCHINING INNOVATSION FAOLIYAT KO‘NIKMASINI SHAKILLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.....	35
2.1-§ Umumiy o‘rta ta‘lim maktab o‘qituvchilarida innovatsion faoliyat mazmuni va rivojlantirish usullari.....	35
2.2-§ Innovatsion faoliyatning kreativ, ijodiy xususiyatlari.....	46
2.3-§ Zamonaviy o‘qituvchi innovatsion faoliyatini pedagogik texnologiyalar vositasida rivojlantirish.....	53
Bob yuzasidan xulosa.....	62
III BOB. PEDAGOGIK TAJRIBA SINOV ISHI NATIJALARI VA ULARNING TAHLILI.....	63
3.1-§ Pedagogik tajriba sinov ishlarini tashkil etish maqsadi va vazifalari.....	63
3.2-§ Pedagogik tajriba sinov ishlari natijalarining matematik-statistik tahlili.....	66
Bob yuzasidan xulosa.....	71
XULOSA VA TAKLIFLAR.....	73
FOYDALANILGAN ABIYOTLAR RO‘YXATI.....	75
ILOVALAR.....	81

KIRISH

Magistrlik dissertatsiyasi mavzusining asoslanishi va dolzarbligi. XXI asr globallashuv davrida jahon ta'lim amaliyotida o'qituvchilarning innovatsion boshqaruvini shakllantirish va rivojlantirish bilan bog'liqlikda samarali psixologik mexanizmlar o'quv jarayoniga tadbiriq etilmoqda. Hozirgi kunda har qanday davlatning taraqqiyoti va rivojlanishini belgilab beradigan asosiy omillardan biri – bu kadrlarning o'z sohasi bo'yicha puxta va mukammal bilim olganligi hamda ruhiy jihatdan barkamolligi, innovatsion texnologiyalardan oqilona foydalanishi, zamonaviy axborot metodlaridan xabardorligi, o'zligini anglaganligi, vatanparvarlik va fidoyilik kabi yuksak hislarning rivojlantirilganlik darajasiga bog'liq hisoblanadi. Bu esa sifatli ta'lim berish, o'zlashtirish natijalarini, baholash usullarini takomillashtirish va o'quvchilar intellektual darajasini, shaxsiy psixologik xususiyatlarini rivojlantirishning samarali usullaridan, interfaol ta'lim metodlaridan keng foydalanishga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda.

Respublikamizning umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'qituvchilarida “Vatanga sadoqat, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni shakllantirish”¹ masalasi muhim vazifalar sifatida belgilangan.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan O'RQ-637-son “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni [1], O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi [2], 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son “O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim -tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi[3], 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son “O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi farmonlari [4], O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil

---

¹O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabrda “Uzluksiz ma'naviy tarbiya kontsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 1059-son Qarori 1-ilovasi. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.01.2020 y., 09/20/1059/4265-son.

6-iyuldagi 422-son “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi [5], 2019-yil 31-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 1059-son “Uzluksiz ma’naviy tarbiya Kontsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qaror[6]lari magistrlik dissertatsiya ishining me’yoriy-huquqiy hujjatlari sifatida belgilandi.

Tadqiqotning obyekti: sifatida umumiy o‘rta ta’lim maktabida o‘qituvchilarning innovatsion faoliyatini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish jarayoni belgilanib, tajriba-sinov ishlarida Surxondaryo viloyati Termiz tumanidagi 3-umumiy o‘rta ta’lim maktabi hamda Termiz shahridagi 9-umumiy o‘rta ta’lim maktablaridan jami 82 nafar respondent-o‘qituvchilari ishtirok etdi.

Tadqiqotning predmetini umumiy o‘rta ta’lim maktabida o‘qituvchilarning innovatsion faoliyatini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishning mazmuni, shakl va vositalari tashkil etdi.

Tadqiqotning maqsadi: umumiy o‘rta ta’lim maktabida o‘qituvchilarning innovatsion faoliyatini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o‘rganish va tahlil qilish asosida ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

- tadqiqot muammosiga doir ilmiy ishlar, adabiyotlar, o‘quv-me’yoriy hujjatlar mazmunini o‘rganish va tahlil etish;
- umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘qituvchilarida innovatsion boshqaruvning shakllanganlik darajasi va individual-psixologik xususiyatlarini o‘rganish.
- umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘qituvchilarida o‘z-o‘zini boshqarish xususiyatlariga ta’sir etuvchi bir qator ijtimoiy-psixologik omillarni tadqiq etish.
- tajriba-sinov ishlarini olib borish va natijalarni qiyosiy tahlil qilish hamda umumiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

- umumiy oʻrta taʼlim maktabi oʻqituvchilarida oʻz-oʻzini boshqarishda innovatsion sifatlar taʼsirini oʻrganish psixologik muammo ekanligi, innovatsion boshqaruvni shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari va mazkur jarayonga taʼsir etuvshi obyektiv, subyektiv hamda pedagogik omillar mazmuni, shuningdek, irodaviy sifatlar tizimi tavsiflangan;
- umumiy oʻrta taʼlim maktabi oʻqituvchilarida oʻzini-oʻzi boshqarishi bilan bogʻliqlikda innovatsion faoliyatning quyidagi oʻziga xos xususiyatlari innovatsion harakatlarni shaxs doimo ularning subyektiv sifatida amalga oshirishi, ilmiy asosda takomillashtirilgan;
- pedagogik-psixologik metodikalar vositasida innovatsion faoliyat namoyon boʻlishining umumlashtirilgan xususiyatlari oʻrganilib, natijada, umumiy oʻrta taʼlim maktabi oʻqituvchilarida innovatsion boshqaruvning shakllanganligi va uning oʻz-oʻzini boshqarishga taʼsiri koʻrsatkichlari boʻyicha xulosa va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tadqiqot mavzusi boʻyicha adabiyotlar sharhi (tahlili). Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”[7], “Milliy taraqqiyot yoʻlimizni qatʼiyat bilan davom ettirib yangi bosqichga koʻtaramiz”[8], Oʻzbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning “Tarixiy xotirasiz kelajak yoʻq”[9], “Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch”[10] kabi asarlari tadqiqot uchun metodologik asos boʻlib xizmat qildi.

Taʼlim tizimida innovatsion uslublarni ishlab chiqishning zaruriyati hozirgi sharoitda innovatsion faollik oliy taʼlimning ham mazmun hamda tashkiliy tuzilmaviy jihatdan qayta ishlab chiqish bilan bevosita bogʻliq. Bu jarayonlarning asosi boʻlib oxirgi uch, oʻn yillikda pedagogik taʼlim nazariyasini tezkor ishlab chiqilishi boʻldi. Pedagogik taʼlim rivojlanishining zamonaviy innovatsion yoʻnalishlarini ichida xususiy innovatsion nazariyani shaxsiy (xususiy) yoʻnalishli taʼlim sohasidagi ishlanmalarni, taʼlimni tashkiliy-tuzilmaviy modelini, taʼlimni koʻp darajali tizimini rivojlantirishni ajratib koʻrsatish mumkin.

Respublikamizda boshqaruv tizimi, ta'lim tizimida innovatsion, strategik, funksional boshqarovni shakllantirish masalalari G.Ibragimova, A.Kenjboev, G.Salomova, D.Adolat, M.Xurramov, K.R.Sayfiddinovich, Sharifxo'jaev.M, Jumaniyozova.M, Turg'unov.S.T, F.Ergashev, D.Raximova, A.Sagdullayev, O.Parpiyev, Djuraev.R.X., Norboyeva.M.A., Mamadov.N.S., Aldjanova I.R., G.O.Ernazarova kabi olimlar tomonidan o'rganilgan.

MDH (Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi) mamlakatlarida zamonaviy innovatsion boshqaruv nazariyalari va ularni innovatsion rivojlantirish masalalari yuzasidan Machalov.N.M., Panfilova.A.P., Akof.R, Magidson.D, Eddison.G, Angelovski.K., Dorofeev.V.D., Shmelova.A.N., Novinkiy.N.A, Polyakov.S.D., Slastyonin.V.A, Vertakova.V.Y., Simonenko.E.S., Xomeriki.O.G., Xustorskiy.A.Vlar tomonidan tahlil qilingan.

Xorijiy mamlakatlarda o'qituvchilar innovatsion faoliyati va ta'lim muassasasi rahbarining innovatsion boshqaruvi, o'qituvchining innovatsion boshqaruvdagi yutuq va kamchiliklarini Alex Moore, Ellis Artur, Fouts Djeffri, Kaplan.S, Foster.R, Maslow.A.H, R.I.Gimush, Loyce Chiedozi Onyali kabi olimlar tomonidan ilmiy tahlil qilingan.

Mavjud nazariy manbalarda o'qituvchilarning boshqaruv faoliyatida innovatsion va ijodiy muhitni yaratish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari, jumladan: innovatsion boshqaruv samaradorligini oshirish, rahbarlarning innovatsion ijodiy kompetentligini rivojlantirish, innovatsion faoliyat asosida umumiy o'rta ta'lim maktablarini innovatsion boshqarish masalalari yetarlicha tadqiq etilmaganligi bu borada ilmiy tadqiqot ishlarini yanada kuchaytirish, ilmiy izlanishlar olib borishni taqozo etadi.

Tadqiqotda qo'llanilgan metodikaning tavsifi: tadqiqotda o'quv-metodik, ilmiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, suhbat, pedagogik kuzatuv, anketa, test, savol-javob, intervyu, pedagogik tajriba-sinov, matematik-statistik tahlil hamda qiyosiy tahlil etish metod va usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotni amalga oshirish bosqishlari: tadqiqot ishi quyidagi ikki bosqishda amalga oshirildi:

Birinchi bosqich (2022-2023 yillar)da dissertatsiya mavzusi yo‘nalishidagi ilmiy-metodik adabiyotlar, mamlakatimizda va xorijda olib borilgan tadqiqot ishlari o‘rganildi, tahlil qilindi. Tadqiqot ishining maqsad-vazifalari va obyektini aniqlashtirildi.

Ikkinchi bosqich (2023-2024 yillar)da tajriba-sinov ishlari dasturi ishlab chiqildi; dasturga binoan amaliy tajribaviy faoliyat yo‘lga qo‘yildi; tadqiqot ishining natijalari tahlil qilindi, umumlashtirildi va dissertatsiyani rasmiylashtirish ishlari yakunlandi.

Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati, umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘qituvchilarining faoliyatida innovatsion boshqaruvni takomillashtirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi, umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘qituvchilarida innovatsion faoliyatni shakllantirishga asoslangan innovatsion boshqarish texnologiyasi ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

-tadqiqot jarayonida olingan natijalar umumiy o‘rta ta‘lim maktablarini innovatsion faoliyat asosida innovatsion boshqarishda metodik manba sifatida foydalanishga xizmat qiladi.

- umumiy o‘rta ta‘lim maktab o‘qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqaruv yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Ish tuzilmasining tavsifi. Dissertatsiya kirish, uchta bob, umumiy xulosa va tavsiyalar, foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati va ilovalardan iborat bo‘lib, asosiy matn 80 sahifani tashkil etadi.

I BOB. UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABI O‘QITUVCHILARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH KO‘NIKMALARINI SHAKILLANTIRSHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1-§ Innovatsiya va innovatsion faoliyat mazmuni

Iqtisodiy nuqtai nazardan zamonaviy globallashuv, raqamli iqtisodiyot hamda yangi O‘zbekiston qurish sharoitida rivojlangan mamlakatlar tajribasida innovatsion faoliyatni tashkil qilish va qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha xalqaro tajribani o‘rganish masalasi nafaqat korxonada darajasida balki oliy ta‘lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash hamda ularning innovatsion faoliyatini takomillashtirishga ham xizmat qiladi.

Pedagogik nuqtai nazardan esa, zamonaviy ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan innovatsion jarayonlar, avvalo, inson faoliyatining barcha sohalarida raqamli texnologiyalaridan faol foydalanish bilan bog‘liq va birinchi navbatda ta‘limning sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgandir. Shu munosabat bilan talabalarning kasbiy innovatsion faoliyati tubdan boshqacha ma‘no kasb etadi. Innovatsion faoliyatning mohiyati va mazmuni shundan iboratki, talabalar uchun ta‘lim sohasidagi har qanday yangilik o‘qituvchi tomonidan amalga oshirilgandagini yuzaga chiqadi. Ya‘ni, ta‘lim jarayonida talabalarni ob‘ektdan sub‘ektga aylantirish, birinchi navbatda, o‘qituvchining kasbiy kompetentligiga bog‘liqdir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida mamlakatimiz zamonaviy yuksalishga erishish maqsadida innovatsion rivojlanish bosqichiga kirganligini e‘tirof etilgan. “Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni... aynan innovatsion g‘oyalar asosida boshlashimiz kerak. Innovatsion rivojlanish va raqamli iqtisodiyot yo‘liga o‘tishimiz bejiz emas. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g‘oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi”. [11]

“Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” Davlat dasturida nazarda tutilgan tegishli huquqiy zaminni yaratish maqsadida O‘zbekiston Respublikasining “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi Qonunining qabul qilinishi (2020 yil 24 iyul) yangi O‘zbekistonni qurishda muhim qadam bo‘ldi. Ushbu qonun taraqqiyotimizni kafolatlovchi, uni yanada jadallashtiruvchi yangi g‘oya, yangi kashfiyotlar, ilmiy ishlanmalarni yaratish hamda hayotga joriy etilishining ishochli huquqiy mexanizmlarini mustahkamlab benihoya muhim ahamiyat kasb etadi.

Rivojlangan davlatlar tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ularda jamiyat hayotini o‘zgartirishga qaratilgan islohotlar, avvalo, ta’lim tizimidan, bog‘cha, maktab, tarbiya masalasidan boshlanganini ko‘ramiz. Chunki maktabni, ta’lim-tarbiyani tartibga solmay turib shaxsni, jamiyatni o‘zgartirib bo‘lmaydi.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.Mirziyoev raisligida 2022-yilning 28-yanvar kuni maktab ta’limini rivojlantirish masalalari bo‘yicha videoselektor yig‘ilishi o‘tkazildi. Davlatimiz rahbari ushbu yig‘ilishda quyidagilarni ta’kidlab o‘tdilar: “...har bir viloyatda pedagogika institutlari, universitetlar, akademik litsey va ixtisoslashtirilgan maktablar psixologlaridan iborat **“mobil metodik guruhlar”** tashkil qilinadi. Ular ta’lim sifati past bo‘lgan maktablarga borib, pedagoglarga yangicha o‘qitish uslublarini tushuntiradi va ko‘maklashadi. Buning uchun ularga alohida oylik ustamolari beriladi.

Pedagog kadrlarni tayyorlash tizimi ham tubdan takomillashtiriladi. Buning uchun Toshkent shahridagi 5 ta hamda hududlardagi 17 ta oliy ta’lim muassasalari doimiy tarzda maktablarga birlashtiriladi. Talabalar 1-kursdanoq maktablar bilan bog‘liq tarzda o‘qiydi. Bu orqali ham talabaning, ham maktab psixologining, ham oliygoh muallimining kasbiy mahorati oshadi [12]”.

O‘zbekistonda ulug‘ allomalarimiz – Mirzo Ulug‘bek va Muhammad Xorazmiy nomidagi iqtidorli bolalar maktablari, xalqimizning ardoqli adiblari nomlari bilan atalgan ijod maktablari, **“Temurbeklar maktabi”**, qolaversa, Prezident maktablari, xususiy maktablar singari yangi va zamonaviy namunadagi

ta'lim dargohlari tashkil etilgani yurtimiz farzandlari uchun ta'lim-tarbiya olish borasida yangi imkoniyatlar ochib bermoqda.

Bugungi kunda iqtisodiyotning faol sektori sifatida – innovatsion texnologiyalar, IT soxasidagi yangiliklar, bularning asosida esa ilm-fanning taraqqiyoti turganligi hech kimga sir emas. Bozor iqtisodiyoti talablari asosida raqobatbardosh, yetuk malakali kadrlar tayyorlash har doim diqqat markazimizda turgan masala bo'lib qolaveradi. Davlatimiz rahbari tamonidan ilgari surilgan ta'lim tizimini davlat-xususiy sheriklik asosida rivojlantirish g'oyasining pirovard zahirida ana shu maqsad yotibdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2017 yil 19-sentabr kuni BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqida bugungi globallashuv jarayonida yoshlar tarbiyasi naqadar muhim masala ekanligini yana bir bor ta'kidlab, jumladan, shunday degan edilar:

“Bugungi dunyo yoshlari – son jihatidan eng yirik avloddir, chunki ular 2 milliard kishini tashkil etmoqda. Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzadlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq.

Shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, yoshlarning ongu tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir” [13].

Ma'lumki, pedagogika va psixologiya fanlari yosh avlodni tarbiyalash va unga ta'lim berishning mazmun-mohiyati va muammolarini o'rganuvchi fanlardir. Demak, “Kelajagimiz – yoshlar qo'lida” degan hayotiy haqiqatga asoslanadigan bo'lsak, Vatanimiz taraqqiyoti, xalqimizning farovon kelajagi ham bil vosita, ham bevosita psixologiya sohasining taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq ekanligiga shubha yo'q.

Yoshlarimizni zararli g'oyalardan: turli xil axborot xurujlaridan, “ommaviy madaniyat” ko'rinishidagi axloqsizlik illatlaridan, tajovuzkor millatchilik va ayirmachilik harakatlaridan, yangicha ko'rinishdagi fashistik va ekstremizm g'oyalardan ogoh etib turishi zarur. Yoshlarning ma'naviy-mafkuraviy immunitetining yuksalib borishi har xil zararli g'oyalarning oldini olishda muhim

ahamiyatga ega. Bugungi global o'zgarishlar davrida bunga e'tibor berish psixologiya sohasidagi ustuvor vazifalardan biridir.

Shu o'rinda qayd etishimiz o'rinliki, muhtaram Yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoevning donolik bilan aytgan quyidagi mulohazalari tarbiya va jamiyatdagi shart-sharoitli muhitning uyg'unligi bugungi kun yoshlarining ruhiy holati va kelajak kamolotida muhimligini ifoda etadi:

“Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz.

Yosh avlod tarbiyasi haqida gapirganda, Abdurauf Fitrat bobomizning mana bu fikrlariga har birimiz, ayniqsa, endi hayotga kirib kelayotgan o'g'il-qizlarimiz amal qilishlarini juda-juda istardim:

“Xalqning aniq maqsad sari harakat qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib, izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi yoki zaif bo'lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e'tibordan qolib, o'zgalarga tobe va qul, asir bo'lishi ularning ota-onalaridan bolalikda olgan tarbiyalariga bog'liq”.

Qarang, qanday bebaho, oltinga teng so'zlar!

Bugungi kunda yon-atrofigimizda diniy ekstremizm, terrorizm, giyohvandlik, odam savdosi, noqonuniy migrasiya, “ommaviy madaniyat” degan turli balo-qazolarning xavfi tobora kuchayib borayotganini hisobga oladigan bo'lsak, bu so'zlarning chuqur ma'nosi va ahamiyati yanada yaqqol ayon bo'ladi.

Haqiqatan ham, hozirgi vaqtda yoshlar tarbiyasi biz uchun o'z dolzarbligi va ahamiyatini hech qachon yo'qotmaydigan masala bo'lib qolmoqda”[14].

Oldimizda turgan keyingi o'n yillikni pragnoz qildigan bo'lsak, barcha sohalar kabi ta'lim-tarbiya sohasida ham katta o'zgarishlar kutilmoqda. Tajribalar shuni ko'rsatayaptiki, fan-texnika va ilmiy taraqqiyot yutuqlari ishlab chiqarish bilan birgalikda amaliyotga tatbiq etilishi yuqori samara va muvaffaqiyatga erishishning kaliti bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy sharoitda bo'lajak pedagoglarni tayyorlashning innovatsion tizimini joriy etish, kreativ kompetentlikka ega mutaxassislarni tayyorlashning

yangi modellarini ishlab chiqishga katta ahamiyat qaratilmoqda. Xalq ta'limi tizimida o'qitish sifatini oshirish pedagogika oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak psixologlarning amaliy kompetentligini rivojlantirish bilan bevosita bog'liqdir. Ana shu nuqtai nazardan ta'lim tizimi uchun o'qituvchi kadrlar tayyorlashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bizgacha amalga oshirilgan tadqiqotlar natijalari bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning samarali modeli sifatida innovatsion ta'lim asosida o'qituvchilarning boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish ko'nikmalari imkoniyatlarini kengaytirish lozimligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonunida "*innovatsiya*" va "*innovatsion faoliyat*" ga quyidagicha ta'rif berilgan: "*innovatsiya*– fuqarolik muomalasiga kiritilgan yoki shaxsiy ehtiyojlar uchun foydalaniladigan, qo'llanilishi amaliyotda katta ijtimoiy-iqtisodiy samaraga erishishni ta'minlaydigan yangi ishlanma", "*innovatsion faoliyat* – yangiyangi ishlanmalarni tashkil etish, shuningdek ishlab chiqarish sohasida ularning o'tkazilishi va amalga oshirilishini ta'minlash bo'yicha faoliyat"deb, ta'rif berilgan [15].

"**Innovatsiya**" tushunchasi o'zining yangi hayotini "innovatsion kombinatsiyalar"ni tahlil qilish, iqtisodiy tizimlarning rivojlanishidagi o'zgarishlar natijasida XX-asrning boshida Avstriyalik iqtisodchi Y.Shumpeterning ilmiy ishlarida boshlagan. Shumpeter 1900-yillarda iqtisodda ushbu termini ilmiy qo'llashga kiritgan dastlabki olimlardan hisoblanadi. O'zining "ijodiy halokat" nazariyasi asosida innovatsion jarayonlarni o'rganib chiqdi va tadbirkorlarning faoliyatini yangi mahsulot va xizmatlarni yaratishda mavjud narsalardan foydalanishni boshqa zamonaviy usullar sifatida ko'rib chiqishni taklif qildi [16].

Ingliz professori V.R.Spenser "Innovatsiya – bu aniq vaziyatda mutlaqo yangi narsa, biz buni anglaganimizda foydalanishimiz mumkin" [17] deb ta'rif beradi. Rossiyalik olimlar A.Kulagin "Innovatsiya – bu innovatsion, ishlab chiqarish, institutsional moliyaviy, ilmiy-texnik va boshqa sohalardagi yangilikdir" [18] deb

ta'rif beradilar. D.Forining "innovatsion imkoniyatlar - bu muntazam ravishda kombinatsiyalashgan bilimlarni kashf qilish, ulardan foydalanish demakdir. Bunda kombinatsiyalashgan jarayonlarda asosiy e'tibor beriladigan jihat – bilimdir"[19] deb ta'kidlaydi. I.Balabanov "Innovatsiya-kapitalni yangi texnika yoki texnologiyaga, ishlab chiqarishni tashkil qilish, mehnat, xizmat ko'rsatish va boshqaruvning yangi shakllariga, jumladan, yangicha nazorat va hisob shakllari, rejalashtirish va tahlil usullariga kiritishdan olingan, moddiy tus olgan natijadir"[20] deb ta'riflagan. J.Yo'ldoshev "innovatsiya (ingliz tilidan olingan "Innovation" yangilik kiritish) – tizim ichki tuzilishni o'zgartirish amaliyot va nazariyaning asosiy qismi", innovatsion faoliyat esa, "yangi ijtimoiy talablar bilan a'naviy me'yorlarning mos kelmasligi. Amaliyotning yangilanayotgan me'yorlarni mavjud me'yorlar bilan to'qnashuvi natijasida vujudga kelgan majmualiy muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat"[21] deb ta'kidlaydi. Tadqiqotchi E.G'affarov "Innovatsiya – bu ixtironing amaliy ahamiyatini ajratib ko'rsatish va uni muvaffaqiyatini ta'minlovchi yangilikdir" [22] deb ta'rif bergan. Innovatsion faoliyat bu avvalo faoliyatdir. Bu faoliyat bir paytda ham iqtisodiy ham ijtimoiy faoliyatdir. Iqtisodiy faoliyat asosan korxonlarning ishlab chiqarishini modernizatsiyasi bilan bog'liq bo'lsa, ijtimoiy faoliyat bu ijtimoiy sohaga yangiliklarni kirib kelishi va joriy etilishi bilan xarakterlidir. Shuningdek, bu faoliyat innovatsiyalarni yaratish yoki amalga oshirish ilmiy tadqiqotlar va ijod bilan bog'liq hamdir.

Aynan shu sohadagi tadqiqotlar natijasi o'laroq, O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim -tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonida yurtimizda ta'lim muassasalarining innovatsion faoliyatini joriy etish xususiyatlari, uning ahamiyati va zaruriyatidan kelib chiqqan holda chora-tadbirlar belgilangan. Ta'lim muassasasining innovatsion faoliyatini tadbiq etishda innovatsiyalarni yaratish va amalga oshirish jarayonlari ham muayyan ko'nikmalardan iboratdir. Ushbu nuqtai nazardan olib qaralsa, innovatsion jarayon vaqt o'lchamlarida izchil

davom etuvchi, ahamiyati jihatidan bir xil bo'lgan turli xil bosqichlarda funktsional jihatdan alohida mazmun kasb etib bir-biridan farqlanadigan faoliyat yig'indisidir.²

Zamonaviy texnologiyalar nafaqat o'qituvchilarga, balki o'quvchilarga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ular undan kundalik hayotda foydalanishlari mumkin bo'lgan ko'proq bilim yoki g'oyalarni olish uchun aynan innovatsion texnologiyalardan foydalanadilar. Raqamli ta'lim sharoitida innovatsion qurilmalardan foydalana olish ko'nikmasi o'qituvchiga ustunlik beradi. Masalan, mavzuga tegishli bo'lgan ma'lumotnomalarni topish uchun kutubxonalarga borish o'rniga topshiriqlarni bajarishda uyda bo'lib ham "tarmoq" orqali istalgan kitob yoxud ma'lumotni ko'rib chiqishingiz mumkin. Bugungi kunda o'quvchilar sinfda noutbuklar, smartfonlar va boshqalar shu kabi qurilmalar bilan shug'ullanishadi. Shunday qilib, maktablar ham o'zgarishi va o'quvchilar esa eng yaxshi o'rganish usullarini moslashtirishi kerak.

Hammamizga ma'lumki, sinflarda texnologiyalardan foydalanish tobora ustun bo'lib bormoqda. Planshetlar, noutbuklar o'rnini smartfonlar egalladi va biz smartfonlarimizda xohlagan narsani qidirishimiz mumkin. Ishlarimizni Power Point, Canva dasturlari orqali taqdim etishimiz mumkin. Asosiysi xaritalar, diagrammalar va boshqalar kabi ko'rgazmali qo'llanmalar yaratishga behuda vaqt sarflanmaydi. O'qituvchilarning fikricha, texnologiya bizning ta'lim jarayonimizga katta va ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda texnologiyaning ta'siri o'qituvchilarning o'quvchilarga qanday ta'lim berishini va ular qanday o'rganishini butunlay o'zgartirdi. O'qituvchilar planshetlar, iPadlar, aqlli doskalar, raqamli kameralar, kompyuterlar kabi zamonaviy qurilmalardan foydalanishni o'rganmoqdalarki bu jarayon ularning mehnat faoliyati samaradorligini oshirishga kata hissa qo'shmoqda.

O'qituvchilarning sinfdagi xatti-harakatlarini samarali boshqarish qobiliyatini oshirish o'qituvchilarni tayyorlash va doimiy professionallikka tizimli

---

² Ta'lim muassasasining innovatsion faoliyatini joriy etish xususiyatlari G.O.Ernazarova. <file:///C:/Users/ReStart/Downloads/ta-lim-muassasasining-innovatsion-faoliyatini-joriy-etish-xususiyatlari>
Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti

yondashuvni talab qiladi. Yangi o'qituvchilar degan taxmini tasdiqlovchi hech qanday dalil yo'q. Tajriba va vaqtni hisobga olgan holda sinfni boshqarish ko'nikmalari, innovatsion texnologiyalardan foydalanish sekinlik bilan "o'zlashtiradi". So'rovlar shuni ko'rsatadiki, tajribali o'qituvchilar bu borada kamroq tashvishlanadilar.

Dunyo o'zgargan sari biz o'quvchilarni tarbiyalashda qo'llayotgan usullar ham o'zgarib bormoqda. Hech kimga sir emaski, so'nggi bir necha o'n yilliklarda texnologik o'zgarishlar tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda va shu sababli ta'lim texnologiyasi o'zgarmoqda. Texnologiyani sinfga kiritish o'rganish va o'qitish amaliyotiga foyda keltirishi va qo'llab-quvvatlanishi mumkin. Ammo nima uni o'rganish tajribasi uchun shunchalik foydali qiladi? Qanday qilib o'qituvchilar texnologiyani o'zlarining o'quv dasturlariga kiritishlari mumkin? Sinfda texnologiyaning afzalliklari va uni qanday noyob va samarali usullar bilan birlashtirish mumkinligi haqida ushbu maqolada ba'zi kerakli ma'lumotlar keltirib o'tiladi. Nima uchun sinfda texnologiya muhim?

Ta'lim -tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, barkamol avlodni shakllantirish ertangi taqdirimizni belgilab beruvchi dolzarb masalalardan biriga aylandi. Shu o'rinda bizga milliy pedagogikamizning jadal sur'atlarda taraqqiy etishi, ta'lim - tarbiya jarayonining rivojlanishida o'zining boy meroslarini qoldirgan buyuk olimlardan al-Buxoriy, at-Termiziy, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy, Az-Zamaxshariy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Ogahiy, Abdulla Avloniy singari ulug' olim-u adiblarning betakror asarlaridan foydalanish imkoniyati yaratildi. Ular ta'lim dagi milliy xususiyatlarga alohida e'tibor berishgan. Mustaqillik yillariga qadar ularning qoldirgan asarlari va pand-nasihatlari yetarli darajada o'rganilmadi. Tarixdan ma'lumki, bir vaqtlar Sharq pedagogikasi nihoyatda gullab-yashnagan. Olmon olimi Xerler shunday degan: «**Sharq Yevropaning muallimidir**». Ana shu rivojlanish davrlarini ko'zda tutgandir ehtimol. Bobokalonlarimiz yosh avlod tarbiyasi borasida dorilfunun yaratib qoldirganlar. Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi sanalmish «**Avesto**»dan tortib to hozirgi kunda yashab ijod etayotgan pedagog olimlar asarlarida nekbin pedagogik mafkura o'z aksini topgani bejiz

emas.³ Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayonda o'qituvchi va o'quvchilarning faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida ishtirok etayotgan har bir o'quvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishga asoslanadi. Bu usullardan foydalanganda bilim olish o'quvchi uchun qiziqarli mashg'ulotga aylanadi. Interfaol usullar qo'llanilganda o'quvchilar o'qituvchilar yordami va hamkorligida mustaqil ishlash ko'nikma va malakalariga ega bo'ladilar. O'quvchilar yangi bilimlarni ilmiy izlanish, tadqiqotchilik, tajriba sinovlar o'tkazish asosida o'zlashtiradilar. Ilm orqali bilim olish tamoyiliga amal qilinadi. Ta'lim jarayoni qatnashchilari kichik guruhlarga bo'lingan holda ishlaydilar. O'quv topshiriqlari va mashqalari alohida bir o'quvchiga emas, balki kichik guruhlarga bo'lingan barcha a'zolarga beriladi. O'qitish jarayonini tashkil etishning asosiy shakli darsdir. Hozirgi kunda darsning turli xil noan'anaviy shakllari joriy etilmoqda. Bunday darslar o'quvchining ijodiy qobiliyatini o'stirish, aqliy salohiyatini rivojlantirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish va har bir yangilikni tez va to'la qabul qila olish ko'nikma va malakalarining shakllanishiga xizmat qiladi. Dars jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarda ilmiy izlanishga qiziqishni uyg'otadi, ijodkorlik va bunyodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada egallangan bilim, ko'nikma va malakalar amaliy faoliyatda tatbiq etiladi, o'zlashtirish sifati oshadi. Buning uchun o'qituvchi tajribali bo'lishi, mavzularning mazmuniga hamda o'quvchilarning bilim darajasiga qarab darsni to'g'ri rejalashtirishi, mashg'ulot davomida barcha o'quvchilarni faol va ongli ishlashlariga erishmog'i lozim. Zero, o'qituvchi ta'lim islohotining bosh ijrochisidir. Bunda har bir o'qituvchini qisqa vaqt ichida juda katta miqdordagi axborot ma'lumotlarini o'zlashtirish, qayta ishlash va amalda qo'llay olishga o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Uni hal qilishda o'qituvchiga o'qitishning an'anaviy usullari bilan birga zamonaviy axborot texnologiyalari, jumladan

---

³I.A.Karimov. «Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch». - T.: Ma'naviyat, 2008, 40, 41-b.

kompyuterlar va zamovaviy doskalardan foydalanish yordam beradi.⁴ Birinchidan, ko'proq jalb qilingan o'quv muhitini ta'minlaydi. Kursni loyihalashda texnologiyani integratsiyalashning muhim afzalliklaridan biri shundaki, u o'quvchilar uchun yanada qiziqarli o'quv muhitini yaratishga yordam beradi. Biz tadqiqot ishimizda texnologiyaning o'qitish va o'rganish usuliga ta'sirini inkor etishimiz qiyin. Texnologiya o'qituvchilarga mavzularni yanada faol, qiziqarli va ijodiy usullarda taqdim etishga yordam beradi.

Texnologiya hamma joyda mavjud, shuning uchun u o'quvchilarning hozirgi ta'lim muhitida rol o'ynashi muhim. Ta'lim berishda texnologiyadan foydalanish talabalarga kelajakdagi martabalarida foydalanadigan umumiy dasturlar bilan ko'proq tanishishlariga yordam beradi. O'qituvchilar o'z o'quvchilarini tayyorlashni maqsad qilishadi va buni amalga oshirishning ajoyib usuli texnologiyadir. Bu ularning hayotida katta rol o'ynashi sababli, talabalar asoslarni tushunishlari kerak.⁵ Kompyuter va internetdan foydalanish ularning kelajakdagi kasbiy va shaxsiy hayotining ajralmas qismi bo'ladi. O'qituvchi va talaba muvaffaqiyatining eng muhim jihatlaridan biri bu ularning bir-biri bilan qanchalik yaxshi aloqada bo'lishidir. O'qituvchilar har doim nafaqat o'z talabalarini bilan, balki o'z kurslarida hamjamiyat yaratish uchun doimo bir-birlari bilan bog'lanish yo'llarini izlaydilar. Texnologiya o'qituvchilarga o'z talabalarini bilan yangi usulda bog'lanish imkoniyatini beradi. Qiziqarli o'quv muhiti ko'p hamkorlikni talab qiladi. Texnologiya talabalar o'rtasida munozarani rag'batlantirish va osonlashtirishning ajoyib usuli hisoblanadi. Ular texnologiya orqali bir-birlari bilan muloqot qilishadi va hamkorlik qilish va birgalikda o'rganishning turli usullarini muhokama qilishadi. Ba'zi talabalar kompyuterlardan foydalanishda juda ham iqtidorli, ya'ni ular kasbning ba'zi hiyla-nayranglarini o'rganishlari va boshqa talabalarga topshiriq va vazifalarni bajarishda yordam

---

⁴<file:///E:/desctops/ta-lim-tizimida-innovatsion-texnologiyalardan-dars-jarayonida-foydalanish>

⁵Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. I Monografiya. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2016. -77-b.

berishlari uchun ko'p vaqt yo'qotishmaydi. Bu sinfda hamkorlik muhitini rag'batlantiradi, qolaversa o'z navbatida yanada bog'langan jamoaning shakllanishiga olib keladi. Ko'pgina talabalar texnologiyaga ega bo'lganda yaxshiroq o'rganishadi. Iloji boricha ko'proq talabalarni qamrab olish uchun texnologiya dars mashg'ulotlari qatoriga kiritilishi juda muhimdir.⁶

Biz texnologiyani muammolarni hal qilish yoki bizga vazifalarni bajarishda yordam berish uchun mo'ljallangan inson tomonidan yaratilgan obyektlar yoki jarayonlar sifatida belgilashimiz mumkin. Aslida, texnologiya muammoni hal qilish yoki hayotimizni osonlashtirish uchun yaratilgan har qanday narsadir. Texnologiya keng atama bo'lsa-da, u ko'pincha texnologiyaning raqamli shakllariga murojaat qilish uchun ishlatiladi. Endi biz texnologiya haqida asosiy tushunchaga egamiz endi sinf texnologiyasining oqibatlarini muhokama qilaylik. Bu o'quv tajribasini oshirish uchun sinfda ishlatiladigan har qanday texnologiyani o'z ichiga oladi. Texnologiya ko'p yillar davomida sinflarda mavjud bo'lib kelgan, ammo sinflarda texnologiyadan foydalanish doimiy ravishda oshib bormoqda. 2020 yilgi tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'qituvchilarning 79 foizi deyarli har bir darsda texnologiyadan foydalanmoqda. Bu 10 yil oldingiga qaraganda uch baravar ko'p. Ta'lim maqsadlarida texnologiyadan foydalanish tushunchasi ta'lim texnologiyasi yoki qisqacha Edtech deb ataladi⁷. Edtech sanoati 2021-yilda 106 milliarddan oshdi va 2028-yilga borib qariyb 378 milliardga yetishi kutilmoqda. Texnologiya muammolarni hal qilish yoki bizga vazifalarni bajarishda yordam berish uchun yaratilganligi sababli, biz undan sinfda foydalanishimiz mantiqiy. Hatto sinfda o'quvchilar tajribasini va samaradorligini oshirish uchun mo'ljallangan maktabga xos texnologiya mavjud va o'ziga xos ta'sir kuchiga ham ega. Biz quyida sinf texnologiyalariga oid ba'zi misollarni ko'rib chiqamiz.

Immersiv o'rganish. Sinfdagi texnologiyaning eng katta afzalliklaridan biri bu u bilan birga keladigan immersion elementidir. Qiziqarli hikoyalar va rang-

---

⁶Mochalova N.M. Maktabning metodik ishini tashkil etishning innovatsion yondashuvlari: O'quv qo'llanma. - Ufa, 2002. - 86 bet Slastenin V.A., Podimova L.S. Pedagogika: innovatsion faoliyat. - M., 1997

⁷Panfilova A.P. Innovatsion pedagogik texnologiyalar: Faol o'rganish: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / A.P. Panfilov. - M., Akademiya, 2009

barang vizuallar ko‘pincha texnologiya bilan bog‘liq bo‘lib, bu talabalar uchun qiziqarli va hayratlanarli tajriba yaratadi. Bunday qiziqarli muhitda motivatsiya ortishi mumkin, chunki talabalar o‘z darslariga jalb qilinadi va ular chinakam zavqli tajribaga ega bo‘lishadi. Sinf texnologiyasining eng qiziqarli turlaridan biri bu virtual haqiqat garnituralaridan foydalanish hisoblanadi.

Qiziqarli o‘rganish. Texnologiya qiziqarli va qiziqarli o‘quv muhitini yaratish imkoniyatiga ega bo‘lib, o‘quv jarayonini talabalar uchun yanada interaktiv qiladi. O‘yinlar yoki o‘yinga o‘xshash mashg‘ulotlar hatto samaradorlik va zavqni oshirish uchun dars rejalari kiritilishi mumkin. Bu jarayon gamifikatsiya (gamifikatsiya – bu o‘yin elementlarini ijtimoiy faoliyatning boshqa turlariga tatbiq etilishi) deb ataladi. Zamonaviy dunyomizda yoshlar o‘z qurilmalarida ko‘p vaqt sarflashga moyil. Ular texnologiyani allaqachon yoqtirganlari uchun biz sinfda texnologiyani joriy qilish orqali ularning qiziqishlari va tajribasini qondirishimiz mumkin. Ta’lim sektori ko‘proq texnologiyaga asoslangan usullarga o‘tmoqda va ko‘pchilik boshqa sohalar ham shunday qilmoqda. Ofisga asoslangan ishlar odatda qalam va qog‘oz bilan ishlashni talab qilmaydi, shuning uchun nima uchun biz sinfda eski usullarga amal qilishimiz kerak? Talabalarga raqamli texnologiyalardan foydalanishga ko‘nikish imkonini berish orqali biz ularni ish muhitida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan bilimlar bilan jihozlashimiz mumkin. Texnologiya hozirda shifokor qabulini bron qilish kabi bir qator kundalik vazifalar uchun ham qo‘llaniladi.

Shaxsiylashtirilgan ta’lim .Muayyan talabalar uchun darslar va rejalarni shaxsiylashtirish qobiliyati hech qachon mavjud bo‘lmagan. Ta’lim ni boshqarish tizimlari bilan ishlash juda shaxsiylashtirilgan tajribaga imkon beradi. O‘qituvchilar o‘quvchilarning aynan nima bilan qiynalayotganini yoki qanday yutuqlarga erishayotganini tez va samarali tarzda ko‘rish uchun tizimga kirishlari mumkin. Ushbu tizimlar taraqqiyotni qayd etishi va o‘quvchilarning odatlari va baholari haqidagi ma’lumotlarni saqlash uchun raqamli ma’lumotlar bazasi vazifasini bajarishi mumkin. Ushbu tushunchalarga ega bo‘lgan holda, o‘qituvchilar har bir talabaning ehtiyojlari va istaklari uchun maxsus ishni

tayyorlashlari oson. Sinfda texnologiyadan kim foydalanishi mumkin? Shunday qilib, endi biz sinfda texnologiyadan foydalanish qanchalik ajoyib ekanligini bilganimizdan so'ng, raqamli sinf vositalaridan kimlar foyda olishini ko'rib chiqaylik.

Bugungi kunda bolalar texnologiya va internet bilan bog'liq ommaviy axborot vositalari bilan o'ralgan bo'lishi mumkin. Bu yosh avlodlar o'zlari uchun qulay bo'lgan tarzda o'rganishdan ko'p foyda olishadi. Texnologiya har qanday ta'lim darajasida foydali bo'lishi mumkin; boshlang'ich maktab, o'rta maktab va boshqalar. Asosiy tomoni talaba texnologiyadan foydalanar ekan, o'qituvchilar ham bu ko'nikmalarni egallashlari lozim.⁸

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'qituvchilar quyidagi holatlarda dars jarayonlarini qiziqarli qilish uchun IT vositalaridan foydalanish imkoniyatiga egalar. Xususan, har xil innovatsion jarayonlarning hayotiy davrlarini o'rgangan pedagogik innovatsiyalar sohasi mutaxassisi V.I.Zagvyazinskiy aytishicha, yangilikni rivojlantirish natijasida ijobiy natijalarga erishgan holda, o'qituvchilar uni asossiz ravishda uni universallashtirishga, uni pedagogik amaliyotning barcha tarmoqlariga tatbiq etishga urinayotganliklarini ta'kidlaydilar. Boshqa bir tuzilmani (hozir aytilganiga juda yaqin) aniqlash mumkin.

1.2-§ Maktab o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari

Pedagogik yondashuvlarni o'rganishdan oldin innovatsion faoliyatni boshqarish kontseptsiyasini tushunish kerak. Innovatsion faoliyatni boshqarish innovatsiyalar uchun imkoniyatlarni aniqlash, ijodiy g'oyalarni yaratish, yechimlarni amalga oshirish va kerakli natijalarga erishish uchun loyihalarni nazorat qilish jarayonini o'z ichiga oladi. Bu tanqidiy fikrlash, ijodkorlik,

---

⁸Panfilova A.P. Innovatsion pedagogik texnologiyalar: Faol o'rganish: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / A.P. Panfilov. - M., Akademiya, 2009 y.

yetakchilik va strategik rejalashtirishning kombinatsiyasini talab qiladi. Innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini oshirishning pedagogik yondashuvlari quyidagicha amalga oshiriladi:

- **tajribali ta'lim**: innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali pedagogik yondashuvlardan biri bu tajribaviy o'rganishdir. Ushbu amaliy yondashuv talabalarga nazariy bilimlarni amaliy sharoitlarda qo'llashga imkon beradigan haqiqiy muammolar va loyihalar bilan bevosita shug'ullanishga imkon beradi. Amaliyot, amaliy tadqiqotlar, simulyatsiyalar va loyihaga asoslangan topshiriqlar kabi tajribaviy o'rganish imkoniyatlari orqali talabalar dinamik muhitda muammolarni hal qilish qobiliyatlari va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin:

- **hamkorlikda o'rganish**: hamkorlik- bu innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishning yana bir muhim jihati. Guruh loyihalari yoki jamoaviy tadbirlarda tengdoshlari bilan hamkorlikda ishlash orqali talabalar muloqot qobiliyatlarini, jamoaviy ish qobiliyatlarini va ijodkorligini oshirishlari mumkin. Hamkorlikdagi ta'lim muhiti bilim almashishni, turli istiqbollarni va jamoaviy muammolarni hal qilishni rag'batlantiradi-bu muvaffaqiyatli innovatsiyalarni boshqarishning barcha muhim tarkibiy qismlari;

- **dizayn tafakkuri**: dizayn tafakkuri - bu empatiya, g'oyalar, prototiplar va sinovlarni ta'kidlaydigan innovatsiyalarga insonga yo'naltirilgan yondashuv. Dizayn fikrlash tamoyillarini o'quv dasturiga kiritish orqali o'qituvchilar talabalarga foydalanuvchi ehtiyojlarini chuqur tushunishni rivojlantirishga, yechimlar haqida ijodiy fikrlashga, tez prototiplash orqali g'oyalarni takrorlashga va doimiy takomillashtirish uchun fikr-mulohazalarni to'plashga yordam beradi. Dizayn tafakkuri innovatsiyalarni samarali boshqarish uchun muhim bo'lgan tajriba va iteratsiya tafakkurini rivojlantiradi;

- **muammoli ta'lim**- bu o'quvchilarga hamkorlikda hal qilish uchun murakkab muammolar yoki ssenariylarni taqdim etadigan pedagogik yondashuv. Innovatsion muammolar yoki biznes muammolari bilan bog'liq muammoli ta'lim faoliyati bilan shug'ullanish orqali talabalar analitik ko'nikmalarini, tanqidiy fikrlash

qobiliyatlarini va qaror qabul qilish qobiliyatlarini real sharoitda rivojlantirishlari mumkin. Muammoli ta'lim faol o'rganishni, o'z-o'zini boshqarishni va bilimlarni qo'llashni rag'batlantiradi – bularning barchasi innovatsion faoliyatni muvaffaqiyatli boshqarish uchun zarurdir;

- **texnologiya integratsiyasi:** texnologiya vositalari va platformalaridan foydalanish innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda pedagogik yondashuvlarning samaradorligini oshirishi mumkin. Virtual hamkorlik vositalari, loyihalarni boshqarish dasturlari, ma'lumotlarni tahlil qilish platformalari va simulyatsiyadasturlaritalabalargainnovatsionjarayonlarnisamaraliboshqarish bo'yicha amaliy tajribani taqdim etishi mumkin. Texnologiyani o'quv muhitiga integratsiyalash talabalarga ish joyidagi raqamli o'zgarishlarga moslashishga va innovatsiyalarni boshqarish uchun texnologik yutuqlardan foydalanishga imkon beradi.

Innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalari maktab o'qituvchilari uchun qiziqarli o'quv muhitini yaratish uchun juda muhimdir. Ushbu ko'nikmalar o'qituvchilarga talabalarining turli ehtiyojlarini qondiradigan ijodiy va samarali ta'lim faoliyatini loyihalashtirish, amalga oshirish va baholashga imkon beradi. Ushbu tadqiqotimizda biz maktab o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradigan turli omillarni o'rganamiz:

Birinchi dan malaka oshirish: uzluksiz malaka oshirish o'qituvchilarda innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Maktablar va ta'lim muassasalari o'qituvchilar o'rtasida ijodkorlik, muammolarni hal qilish qobiliyatlari va moslashuvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan doimiy o'quv dasturlariga sarmoya kiritishlari kerak. Bunday dasturlar o'quv texnologiyalari integratsiyasi, loyiha asosida o'qitish va tabaqalashtirilgan o'qitish kabi mavzular bo'yicha seminarlar, konferensiyalar va onlayn kurslarni o'z ichiga olishi mumkin.

Ikkinchi dan hamkorlikda o'rganish: hamkorlikdagi ta'lim muhiti o'qituvchilarga bir-biridan o'rganish va innovatsion faoliyatni boshqarish bilan

bog'liq eng yaxshi amaliyotlarni almashish imkoniyatini beradi. O'qituvchilar kasbiy ta'lim jamoalari bilan shug'ullanishlari mumkin, bu yerda ular muammolarni muhokama qiladilar, resurslarni baham ko'radilar va birgalikda o'qitish amaliyotlari haqida fikr yuritadilar. Hamkorlikda o'rganish, shuningdek, ikki yoki undan ortiq o'qituvchilar turli xil talabalar ehtiyojlarini qondiradigan innovatsion faoliyatni loyihalashtirish va amalga oshirish uchun sinfda birgalikda ishlaydigan birgalikda o'qitish tadbirlariga taalluqlidir.

Uchinchidan texnologiya integratsiyasi: texnologiyadan samarali foydalanish innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarining muhim tarkibiy qismidir. Turli xil raqamli vositalardan foydalanishni yaxshi biladigan o'qituvchilar qiziqarli multimedia taqdimotlarini yaratishi, ta'lim dasturlari yordamida interaktiv tadbirlarni loyihalashi va onlayn platformalar orqali hamkorlikda o'rganish tajribalarini osonlashtirishi mumkin. Bundan tashqari, texnologiya integratsiyasi o'qituvchilarga o'qitish amaliyotini xabardor qiladigan va ta'lim ning hozirgi tendentsiyalari haqida xabardor bo'lishga yordam beradigan juda ko'p ma'lumot va manbalarga kirishga imkon beradi.

To'rtinchidan talabalarni jalb qilish: innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalari talabalarni jalb qilish bilan chambarchas bog'liq. Talabalarning qiziqishini uyg'otadigan mazmunli o'quv tajribalarini yarata oladigan o'qituvchilar innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu haqiqiy muammolarni darslarga kiritish yoki o'quvchilarga o'z bilimlarini ijodiy qo'llashga imkon beradigan loyihalarni ishlab chiqishni o'z ichiga olishi mumkin. Bundan tashqari, talaba tanlash uchun imkoniyatlar bilan ta'minlash, ularning ta'lim tajribasi ustidan mulkchilik hissini mustahkamlash yordam va ularning ta'lim faol rol olish, ularni rag'batlantirish mumkin.

Beshinchidan ko'zgu va o'z-o'zini baholash: ko'zgu va o'z-o'zini baholash innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga intilayotgan o'qituvchilar uchun kasbiy o'sishning muhim tarkibiy qismidir. O'qitish amaliyotini aks ettirish orqali muntazam ravishda baholash o'qituvchilarga takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashga va doimiy o'sish uchun maqsadlarni

belgilashga imkon beradi. Darsni o'rganish yoki tengdoshlarni kuzatish kabi o'z-o'zini baholash vositalari o'qitishning kuchli va zaif tomonlari to'g'risida qimmatli mulohazalarni taqdim etishi mumkin, shu bilan birga hamkasblar bilan birgalikda o'qitish amaliyotini takomillashtirish bo'yicha hamkorlik qilish imkoniyatlarini taqdim etadi.⁹

Ta'lim sohasida maktab o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish dinamik va qiziqarli o'quvmuhitini yaratish uchun juda muhimdir. Ushbu ko'nikmalarni shakllantirishga ta'sir qiluvchi pedagogik-psixologik xususiyatlarni o'rganadi va ushbu jarayonga ta'sir qiluvchi turli omillarni o'rganadi. Innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalari o'qituvchilarga yangi g'oyalar, usullar va texnologiyalarni o'qitish amaliyotiga samarali joriy etishga imkon beradigan bir qator vakolatlarni o'zichiga oladi. Ushbu ko'nikmalar an'anaviy pedagogik yondashuvlardan tashqariga chiqadi va o'qituvchilardan ijodiy fikrlashni, o'zgarishlarga moslashishni va o'qitish strategiyasini doimiy ravishda takomillashtirishni talab qiladi. Innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini oshirishga pedagogik yondashuvlar, pedagogika o'qituvchilarning sinfda yangilik qilish qobiliyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. O'qitish amaliyotiga faol o'qitish texnikasi, loyihaga asoslangan topshiriqlar, hamkorlikdagi faoliyat va real dasturlarni kiritish orqali o'qituvchilar o'zlari va talabalari o'rtasida innovatsiya madaniyatini rivojlantirishlari mumkin. O'qitishda innovatsiyalarga ta'sir qiluvchi psixologik omillar, o'qituvchi innovatsiyasining psixologik jihatlari bir xil darajada muhimdir. O'qituvchilar o'sish tafakkuriga ega bo'lishi, tajriba va tavakkal qilish uchun ochiq bo'lishi va qiyinchiliklarga qarshi chidamlilikni namoyon qilishi kerak. Bundan tashqari, o'z-o'zini samaradorlik e'tiqodi, motivatsiya darajasi va o'zgarishlarga bo'lgan munosabat o'qituvchilarning innovatsion amaliyot bilan shug'ullanishga tayyorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Innovatsiyalarni takomillashtirish uchun kasbiy rivojlanish imkoniyatlari uzluksiz kasbiy rivojlanish o'qituvchilarning innovatsion faoliyatini boshqarish

---

⁹Bebell, R., & Graham, C. R. (2015). *Technology integration: A framework for enhancing teacher effectiveness* (3rd ed.). Pearson Education Inc., New York City NY USA. Darling-Hammond, L., & McLaughlin, M.-L. (2006).

ko'nikmalarini tarbiyalash uchun juda muhimdir. Seminarlar, konferensiyalar, onlayn kurslar va tengdoshlar bilan hamkorlik qilish imkoniyatlari o'qituvchilarga innovatsion faoliyatni samarali boshqarish qobiliyatini oshirish uchun yangi tushunchalar, strategiyalar va manbalarni taqdim etishi mumkin. Ta'limdagi innovatsiyalarga ta'sir qiluvchi tashqi omillar o'qituvchilarning innovatsiya qobiliyatiga bir nechta tashqi omillar ta'sir qilishi mumkin. Bu institutsional qo'llab-quvvatlash o'z ichiga oladi, texnologiya va resurslardan foydalanish, o'quv talablari, baholash amaliyoti, ota-ona jalb etish, jamoa hamkorlik, va ta'lim natijalari bilan bog'liq ijtimoiy taxminlar. Ushbu omillarni hal qilish o'qitishda innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydigan muhitni yaratish uchun juda muhimdir.

Maktabgacha va xalq ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan maqsadlarga erishish, o'quvchilarning xilma-xil faoliyatini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e'tiqodli, mehnatsevar, barkamol inson qilib o'stirish pedagog-tarbiyachi zimmasiga yuklatiladi. Shu sababdan xalq ta'lim sohasidagi islohotlarning bevosita davomi sifatida O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va xalq ta'lim vazirligi tomonidan ko'plab dasturlar tasdiqlangan. Maktabgacha va xalq ta'lim muassasasining mazkur davlat o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasining maktab yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablariga muvofiq ishlab chiqilgan me'yoriy-huquqiy hujjat bo'lib, unda Maktabgacha va xalq ta'lim muassasasining maqsad va vazifalari, o'quv-tarbiyaviy faoliyatning asosiy g'oyalari ifodalangan, shuningdek, bolaning ta'limning keyingi bosqichiga o'tishidagi asosiy kompetensiyalari belgilangan. Bu o'z navbatida Maktabgacha va xalq ta'lim tizimida pedagogik jarayonlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilishi zarurligini talab etadi.¹⁰ Bo'lajak pedagog-tarbiyachilarni kasbiy-ma'naviy jihatdan tayyorlash uchun ta'lim jarayonida ma'ruzalar, amaliy hamda laboratoriya mashg'ulotlari mazmunini yangi yondashuvlar asosida boyitish, shuningdek, pedagogik amaliyot, ma'naviyat kunlari va soatlarini takomillashgan

---

¹⁰Norbosheva.M.A. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarning oila haqidagi tasavvurlarini o'rganish. *Инновациив педагогикеи психологии*, 4(6).

dasturlar yordamida tashkil etishni taqozo qiladi.¹¹ Xalq ta'lim samaradorligini ta'minlashda pedagog-tarbiyachidan chuqur pedagogik psixologik tayyorgarlik, har bir o'quvchining o'ziga xos jihatlari haqida aniq ma'lumotga ega bo'lishi hamda shaxsiy reja tuzishda quyidagi talablarga qat'iy rioya qilishi talab etiladi: – vujudga keladigan pedagogik muammolarni bashorat qila olishi; buning uchun bo'lajak pedagog-tarbiyachi pedagogik jarayonda vujudga keladigan muammolarni oldindan ko'ra bilish va uni bartaraf etish layoqatiga ega bo'lishi lozim.

- vujudga keladigan muammolarni bartaraf etish metodlarini o'zlashtirishi;
- vujudga kelgan muammolarni bartaraf etishning eng qulay usullarini tanlay va qo'llay olishi;
- o'quvchilarga pedagogik ta'sir ko'rsatish, ularni qo'llab quvvatlash mahoratiga ega bo'lishi;
- har bir o'quvchiga individual yondasha olishi;
- o'quvchilar bilan ommaviy tadbirlarni tashkil eta olish ko'nikmasini egallashi;
- o'quvchilarni kitobxonlik, kitob sevarlikka unday olishi kabilar. Bo'lajak pedagog-tarbiyachi kasbiy mahorati bolalarni maktab ta'lim iga samarali tayyorlash imkonini beradi.¹²

Pedagog-tarbiyachilarning faoliyatini pedagogik, psixologik, tashkiliy-metodik jihatdan o'rganish natijalari o'quvchilarning o'quv faoliyati samaradorligini oshirishda pedagog-tarbiyachining shaxsiy sifatlari va uning kasbiy tayyorgarligi katta ahamiyat kasb etadi.¹³ Shunga ko'ra, pedagog-tarbiyachining kasbiy mahoratga ega bo'lishi, bilimdonligi va kreativligi o'quvchilarda ongli faollik hamda mustaqillikni tarkib toptirishning asosiy omili hisoblanadi.¹⁴ Pedagogik amaliyot davrida bo'lajak pedagog-tarbiyachining maktabda amalga oshiradigan ishlari ularda kasbiy mahoratni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik amaliyot davrida bo'lajak pedagog-tarbiyachilarda o'z kasbiga

---

¹¹Salomova, G. (2014). The reflection features of abbreviations and acronyms of the english language. In The Second International conference on development of pedagogical science in Eurasia (pp. 174-176).

¹²Саломова, Г., Жумаева, Н., & Хамраева Д. (2018). Методические принципы современных методик обучения английскому языку. Наука XXI века, (4).

¹³Abdinazarovna, S. G. (2020). THE REFLECTION FEATURES OF ABBREVIATIONS AND ACRONYMS OF THE ENGLISH, RUSSIAN AND UZBEK LANGUAGES. Тил, таълим, таржима” халқаро журнали, 2(1).

¹⁴. Саломова, Г. А., Болтаева, М., & Холмунинов, А. (2020). УПОТРЕБЛЕНИЯ ФОРМ ГЛАГОЛА И СЛУЧАЕВ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ. Интернаука, (1-2), 23-24.

moyillik, pedagogik faoliyatga ijodiy yondashish, o'zi egallagan zamonaviy bilimlarni amaliy tajribasida qo'llash, rahbarlik ko'nikmalarini egallash, o'quvchi shaxsini pedagogik-psixologik jihatdan o'rganish, tahlil qilish, madaniy ommaviy tadbirlarni tashkil etish metodlarini o'zlashtirish kabi ko'nikmalar faollashadi hamda mustahkamlanadi.¹⁵ Bularning barchasi talabalarni tarbiyachilik faoliyatiga tayyorlaydi. Shu bilan bir qatorda bo'lajak pedagog o'qituvchilar o'z kasbiy faoliyatlari davomida amal qiladigan bir qator qoidalarni ham o'zlashtirishlari kerak.¹⁶ Ular:

- o'quvchilarda ongli intizomni tarkib toptirish
- bolalarga nisbatan adolatli munosabatda bo'lish;
- guruhdagi faol o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash va ularga yordam ko'rsatish;
- o'quvchilarning mustaqil faoliyatlarini munosib rag'batlantirish;
- o'quvchilar bilan topshiriqlar ustida tizimli ishlash va bu jarayonda ularni faollashtirish;
- guruh o'quvchilari orasida tarbiyaviy tadbirlarni tizimli tarzda tashkil etish kabilar. Shu bilan bir qatorda bo'lajak o'qituvchilar innovatsion kasbiy faoliyatga tayyorlashda ma'ruzalar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari davomida dialogga kirishish, fanga oid yangi ma'lumotlar ustida ishlash, mustaqil bilim olish, manbalar ustida ishlash hamda o'rgangan tajribalarini tahlil qilish muhim o'rin egallaydi.¹⁷ Maktabda sinf faoliyatiga rahbarlik qilish o'ziga xos xususiyatlarga ega.¹⁸ Pedagog-tarbiyachilar bolalarda atrof-muhit, tabiat, nutq va hisoblashga oid dastlabki ko'nikmalarni hosil qilish bilan bir qatorda ularni kompleks rivojlantirishga xizmat qiladigan milliy urf-odatlarimizni ham singdiradilar. Ular bolalarda juda yoshlikdan boshlab, haqgo'ylik, bag'rikenglik, birdamlik, o'zaro

---

¹⁵Саломова, Г. А., Жумаева, Н. А., & Хамроева, Д. (2020). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЛЕКСИКЕ АНГЛИЙСКОГО В СИСТЕМЕ Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 1 | ISSUE 11 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423 913 w December 2021 www.oriens.uz ОБРАЗОВАНИЯ. In Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования (pp. 63-67)

¹⁶Саломова, Г. А., Файзилова, Ф. А., Рузикулова, М. О., & Паянова, М. К. (2019). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИКТ И ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСОВ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 36-40)

¹⁷Kushokov, S. Y. (2021). THE ROLE OF ZOROASTRIANISM IN THE ANCIENT STATE OF BACTRIA. World Bulletin of Social Sciences, 4(11), 69-72.

¹⁸Yusupovich, K. S. (2020). The Emergence Of Religious Views Is Exemplified By The Southern Regions. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(10), 143-145.

yordam kabi sifatlarnishakllantirishga intiladilar. Maktabgacha va xalq ta'limining sifati ta'limning keyingi bosqichlarida bolalarning bilimlarni sifatlari o'zlashtirishlarini kafolatlaydi. Buning uchun xalq ta'lim muassasalarini modernizatsiyalashga oid yagona talablarni ishlab chiqish, ushbu talablar sifatlari ta'lim va tayanch ko'nikmalarni hosil qilishni nazarda tutadi.

1.3-§ Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari innovatsion faoliyati ko'nikmalarining mavjud holati

Innovatsion faoliyat-pedagogning o'z kasbini takomillashtirishdagi mavjud shakl va vositalarni egallashga ijodiy yondashuvini nazarda tutadi. Ta'limdagi innovatsiyalar va innovatsion faoliyat haqida barqaror, hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar va innovatsion pedagogik faoliyat, ilmiy tasavvurlar tasniflar shu paytgacha mukammal tarkib topgan emasligini ham e'tirof etish lozim. Demak, bugungi kunda har bir soha va tizim faoliyatini innovatsion g'oyalar va texnologiyalar asosida olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan mavzuga kirishishdan oldin «**innovatsiya**» so'zining ma'nosiga biroz to'xtalishni lozim topdik. Innovatsiya tushunchasi (lotincha novus yangi) tadqiqotlarda va ilmiy ishlarda XIX asrlarda qo'llanila boshlagan. Avval u alohida elementlarni bir sohadan boshqa sohaga kiritishni ifodalagan. Texnikaviy yangiliklar kiritish qonuniyatlarini o'rganib firmalar foyda olish uchun «**innovatsion siyosatni**» butun bir tizim sifatida o'zlashtirishdi. Mazkur faoliyat jamiyat hayotining ixtiyoriy bo'g'inini yangilash bo'yicha umumiy belgilarga, qonuniyatlar, yangilik kiritish mexanizmiga ega. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayonda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida qatnashayotgan har bir o'quvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishiga asoslanadi. Bu usullardan foydalanganda bilim olish o'quvchi uchun qiziqarli mashg'ulotga aylanadi. Interfaol usullar qo'llanilganda o'quvchilar o'qituvchilar yordami va hamkorligida mustaqil ishlash ko'nikma va malakalariga ega bo'ladilar. O'quvchilar yangi bilimlarni ilmiy izlanish, tadqiqotchilik, tajriba

sinovlar o'tkazish asosida o'zlashtiradilar. Ilm orqali bilim olish tamoyiliga amal qilinadi. Ta'lim jarayoni qatnashchilari kichik guruhlariga bo'lingan holda ishlaydilar. O'quv topshiriqlari alohida bir o'quvchiga emas, balki kichik guruhning barcha a'zolariga beriladi. O'qitish jarayonini tashkil etishning asosiy shakli darsdir. Hozirgi paytda darsning xilma xil noan'anaviy shakllari joriy etilmoqda. Bunday darslar o'quvchining ijodiy qobiliyatini o'stirish, aqliy salohiyatini kuchaytirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish va har bir yangilikni tez va to'la qabul qila olish ko'nikma va malakalarining shakllanishiga xizmat qiladi. Dars jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarda ilmiy izlanishga qiziqishni uyg'otadi, ijodkorlik va bunyodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada egallangan bilim, ko'nikma va malakalar amaliy faoliyatda tatbiq etiladi, o'zlashtirish sifati oshadi. Buning uchun o'qituvchi mahoratli bo'lishi va mavzularning mazmuniga qarab darsni to'g'ri rejalashtirishi, mashg'ulot davomida barcha o'quvchilarni faol va ongli ishlashlariga erishmog'i lozim. Zero, o'qituvchi ta'lim islohotining bosh ijrochisidir. Bunda har bir o'qituvchini qisqa vaqt ichida juda katta miqdordagi axborot to'plamini o'zlashtirish, qayta ishlash va amalda qo'llay olishga o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Uni hal qilishda o'qituvchiga o'qitishning an'anaviy usullari bilan birga zamonaviy axborot texnologiyalari, jumladan kompyuterlardan foydalanish yordam beradi. Pedagogik innovatsiya bu pedagogik faoliyatdagi yangilik, o'qitish va tarbiya mazmuni va texnologiyasidagi o'zgarishlar, ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan. Innovatsiya - innovatsiya natijasi sifatida tushuniladi va innovatsion jarayon uchta asosiy bosqichning rivojlanishi sifatida qaraladi: g'oyani yaratish (ma'lum bir holatda, ilmiy kashfiyot), amaliy jihatlarida g'oyalarni rivojlantirish va yangiliklarni amaliyotga tatbiq etish.¹⁹ Pedagogik innovatsiyalar samaradorligining o'lchovi sifatida optimallik o'qituvchi va o'quvchilarning kafolatlangan natijaga erishishi uchun kuch-quvvat sarflashlarini taqozo etadi. Turli o'qituvchilar va o'quvchilar o'zlarining shaxsiy pedagogik hamda o'quv

---

¹⁹Aliyarovich, T. E. & Sayfiddinovich, X. R.(2021). Forms and Methods of Innovative Approach through the use of Ethnopedagogy in the Development of Heury Capacity in Primary Schools. Journal of Ethics and Diversity in International Communication, 1(7), 16–22

faoliyatlari jarayonida turlicha darajadagi samaradorlikka erishadilar. Xuddi mana shuning o'zi pedagogik innovatsiyalarning optimallik darajasini belgilaydi. Innovatsion usullarning eng muhim belgisi sifatida natijalanganlik o'qituvchi faoliyatida ijobiy yutuqlarga erishilgandagina namoyon bo'ladi. O'lchovlardagi texnologiklik, kuzatuvchanlik, natijalarning qayd etilganligi o'qitishning yangi usullari, metodlarini baholash orqali namoyon bo'ladi. Mazkur o'lchovning ahamiyatli jihati shaxs, uning idroki va tushunchalarini shakllantirishning bir butunligida namoyon bo'ladi. Shu munosabat bilan innovatsion jarayonni ilmiy g'oyani amaliy foydalanish bosqichiga olib chiqish va shu bilan bog'liq ijtimoiy pedagogik muhitdagi o'zgarishlarni amalga oshirish jarayoni deb hisoblash mumkin. G'oyalarning innovatsiyaga aylanishini ta'minlaydigan va bu jarayonni boshqarish tizimini shakllantiradigan faoliyat bu innovatsion faoliyatdir. Innovatsiya jarayoni rivojlanish bosqichlarining yana bir o'ziga xos xususiyati mavjud. Pedagogik tajribada pedagogik innovatsiyalarni ijodiy qo'llash alohida o'qituvchilar ish faoliyatining boshlang'ich bosqichida namoyon bo'ladi. Mazkur innovatsiyalar tajribasi sinovdan o'tkazilib, ob'ektiv baholangandan so'ng ommaviy tarzda qo'llash uchun taqdim etiladi. Keng ommalashgan, ijobiy natijalarga erishish imkonini beradigan innovatsion usullardan foydalangan holda o'qituvchilarning kreativ funksiyalarini rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Pedagogik innovatsiyalarni baholash mezonlarini bilish o'qituvchining pedagogik ijodning rangbarang shakllarini o'zlashtirishi uchun qulay sharoit yaratadi. Pedagogik madaniyatning oddiy esda qolgan bilimlarni takrorlash shaklidan boshlab, ilmiy pedagogik jamoatchilikka ma'lum bo'lgan g'oyalar, konsepsiyalar, texnologiyalarni o'z shaxsiy faoliyatiga singdirishdan ularni evristik, kreativ ishlab chiqish vaamaliyotga joriy etishga qadar bo'lajak pedagoglarning kundalik harakati mazmunini tashkil etishi lozim. Pedagogik innovatsiyalarning mazmuni, uni qo'llash metodlarini bo'lajak o'qituvchilar tajribasiga singdirish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muassasasi hayotiga pedagogik innovatsiyalarni keng ko'lamda olib kirish uchun unda yangilik muhitini yaratish, muayyan axloqiy psixologik holatni shakllantirish, tashkiliy,

metodik, psixologik xarakterdagi chora-tadbirlarni qo'llash talab etiladi. Shu maqsadda bo'lajak o'qituvchilarning kreativ funksiyalarini rivojlantirish, ularni pedagogik innovatsiyalar bilan izchil kurollantirib borish, innovatsion usullarni tahlil va tatbiq qilishga o'rgatish vazifasini qo'yish lozim²⁰. Pedagogika fanida ta'lim tizimidagi yangilik masalalari muttasil mutaxassislar tomonidan o'rganilib kelinmoqda. Biroq, ijtimoiy-pedagogik yangiliklar mintaqaviy ta'lim tizimini rivojlantirish omili sifatida, bir tomondan, nisbatan yaqinda tez rivojlanayotgan ijtimoiy pedagogika fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida nisbatan yaqinda paydo bo'lganligi sababli, boshqa tomondan, ta'lim ni markazsizlashtirish va mintaqalashtirishning ijtimoiy tendensiyasining nisbiy yangiligi bilan bog'liq. Bundan tashqari, xususiy, to'g'ri pedagogik (masalan, uslubiy) yangiliklarning samaradorligi, agar ular ijtimoiy-pedagogik rejada qo'llab-quvvatlanmasa, ancha past bo'ladi. Shunday qilib, xususiy innovatsiyalar va ijtimoiy-pedagogik yangiliklarni qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy-pedagogik kontekstni yaratish ham, ma'lum hajm, miqyos va daraja umuman mintaqaviy ta'lim tizimini rivojlanishini sezilarli darajada kuchaytirishi mumkin.²¹ Axborot ta'lim muhitida innovatsion faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish bugungi jadal rivojlanayotgan dunyoda innovatsiyalar qobiliyati turli sohalarda muvaffaqiyat qozonish uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu, ayniqsa, ta'lim sohasida to'g'ri keladi, bu yerda o'qitishning an'anaviy usullari axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining integratsiyasi orqali o'zgartirilmoqda. Axborot ta'lim muhitida innovatsion faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish katta ahamiyatga ega, chunki u shaxslarni bilimga asoslangan iqtisodiyotda rivojlanish uchun zarur vositalar bilan jihozlash bilan bog'liq. Innovatsion faoliyat ko'nikmalari shaxslarga ijodiy fikrlash, muammolarni samarali hal qilish va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish imkonini beradigan bir qator qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ko'nikmalar nafaqat akademik sharoitlarda, balki innovatsiyalar taraqqiyot va raqobatbardoshlikni

---

²⁰Xurramov, R. S., Zokirov, J. G. O., & Xurramov, M. S. (2021). USE OF THE HERITAGE OF CENTRAL ASIAN THINKERS IN THE FORMATION OF ETHNOPEDAGOGICAL, ETHNOGRAPHIC VIEWS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Scientific progress*, 2(7), 846-853.

²¹Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. I Monografiya. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2016. -77-b.

ta'minlaydigan professional muhitda ham qimmatlidir. Axborot ta'lim muhitida ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish tajriba, hamkorlik va uzluksiz o'rganishni qadrlaydigan fikrlashni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Axborot ta'lim muhitida innovatsion faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirishda bir qancha asosiy omillar rol o'ynaydi. Muhim omillardan biri bu kashfiyot va tajribalarni osonlashtiradigan zamonaviy texnologiyalar va raqamli resurslardan foydalanishdir. Bundan tashqari, o'quvchilarni ijodiy maqsadlar uchun texnologiyadan foydalanishga yo'naltiradigan malakali o'qituvchilarning mavjudligi juda muhimdir. Tengdoshlar bilan hamkorlik qilish va real muammolarga duch kelish innovatsion ko'nikmalarni egallashni yanada kuchaytiradi. Axborot muhitida umumiy o'rta ta'lim o'qituvchilarining innovatsion boshqaruvini rivojlantirish quyidagicha o'rganamiz:

- malakani shakllantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillardan biri bu erta bolalikning rivojlanishi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, hayotning dastlabki yillaridagi tajribalar kognitiv, ijtimoiy, hissiy va jismoniy rivojlanishga katta ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyachilar bilan ijobiy aloqalar, sifatli ta'lim olish, ovqatlanish va rag'batlantiruvchi muhit kelajakda o'rganish va ko'nikmalarni rivojlantirish uchun asos bo'lgan asosiy ko'nikmalarni egallashga sezilarli hissa qo'shishi mumkin.

Texnologik taraqqiyot tarmoqlar bo'yicha malakani shakllantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omilga aylandi. Texnologik o'zgarishlarning jadal sur'ati shaxslardan yangi raqamli ko'nikmalarga ega bo'lish, rivojlanayotgan texnologiyalardan xabardor bo'lish va samaradorlik va innovatsiyalar uchun raqamli vositalardan foydalanish orqali doimiy ravishda moslashishni talab qiladi. Raqamli savodxonlik zamonaviy ishchi kuchida muvaffaqiyat qozonish uchun muhim bo'lib, texnologiyani mahoratni rivojlantirish tashabbuslariga integratsiya qilish muhimligini ta'kidladi;

- ta'lim shaxslarga bilim, texnik tajriba va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini berish orqali mahoratni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Rasmiy ta'lim tizimlari, kasb-hunar ta'lim dasturlari va umrbod o'qitish imkoniyatlari turli sohalarda ko'nikmalarni oshirishga yordam beradi. Ta'lim sifati, o'quv dasturining real ehtiyojlar bilan bog'liqligi, resurslar va texnologiyalardan foydalanish imkoniyati,

shuningdek o'qitish usullarining samaradorligi ta'lim orqali muvaffaqiyatli ko'nikmalarni shakllantirishning asosiy omilidir;

- ish tajribasi va ish joyida o'qitish ish joyida mahoratni shakllantirishga ta'sir qiluvchi muhim omillardir. Ta'lim orqali olingan bilimlarni amaliyqo'llash, turli xil vazifalar va muammolarga duch kelish, murabbiylik imkoniyatlari, fikr-mulohaza mexanizmlari va ishda uzluksiz o'rganish ma'lum bir kasb yoki sohaga tegishli bo'lgan aniq ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Amaliy tajriba nazariy bilimlarni to'ldiradi va o'qituvchilar mahoratining ko'tarilishi uchun zarur bo'lgan amaliyko'nikmalarni egallashga yordam beradi;

- shaxslar o'sib-ulg'ayadigan va yashaydigan ijtimoiy-iqtisodiy muhit ularning mahoratini shakllantirish jarayonini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Oilaning kelib chiqishi, daromad darajasi, sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tarmoqlari, madaniy ta'sirlar va iqtisodiy imkoniyatlar kabi omillar mahoratni rivojlantirishga yordam berishi yoki to'sqinlik qilishi mumkin. Resurslar va imkoniyatlardan foydalanishda tengsizlikni bartaraf etish barcha shaxslar uchun teng ko'nikmalarni shakllantirish natijalarini ta'minlash uchun juda muhimdir;

- shaxsiy motivatsiya va fikrlash o'rganish xatti-harakatlariga ta'sir qilish, qiyinchiliklarni yengishda qat'iyatlilik, maqsadlarni belgilash, o'z-o'zini samaradorlik e'tiqodlari va doimiy takomillashtirish harakatlariga tayyorlik orqali mahoratni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. O'sish uchun imkoniyatlar sifatida qiyinchiliklarni qamrab oladigan o'sish tafakkuri hayot davomida yangi ko'nikmalarni egallashda chidamlilik va moslashuvchanlikni rivojlantiradi.

I BOB YUZASIDAN XULOSALAR.

Xulosa o'rnida ayta olamizki, bugungi globallashtirish asrida har bir o'qituvchida samarali dars ko'nikmalarini shakllantirishi uchun innovatsion qurilmalardan foydalana olishligi talab etiladi. Zero, sifatli ta'lim – kelajak poydevori. Maktab o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogik tamoyillarni psixologik tushunchalar bilan

birlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillarni tushunish va o'qituvchilarga zarur yordam va resurslarni taqdim etish orqali maktablar o'qituvchilarga innovatsiyalarni qabul qilish va o'qituvchilarning ta'lim natijalarini yaxshilash imkoniyatini berishi mumkin. Xususan, turli xil innovatsion jarayonlarning hayotiy davrlarini o'rgangan pedagogik innovatsiyalar sohasi mutaxassisi V.I.Zagvyazinskiy ta'kidlashicha innovatsion faoliyat ko'nikmalari bugungi zamon ta'limining ajralmas qismi hisoblanadi. Amaliyot orqali ushbu ko'nikmalarni takomillashtirish, muvaffaqiyatsizliklardan o'rganish, boshqalar bilan hamkorlik qilish, xabardor bo'lish va fikr-mulohazalarni izlash orqali shaxslar o'zlarining to'liq ijodiy salohiyatini ochib berishlari va shaxsiy va professional hayotlarida mazmunli o'zgarishlarni amalga oshirishlari mumkin.

II BOB. UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABIDA O‘QITUVCHINING INNOVATSION FAOLIYAT KO‘NIKMASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

2.1-§ Umumiy o‘rta ta‘lim maktab o‘qituvchilarida innovatsion faoliyat mazmuni va rivojlantirish usullari

Ta‘lim o‘qituvchi va o‘quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo‘lib, shu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma‘lumoti va tarbiyasi ham amalga oshadi. Darslarda o‘qituvchi o‘z bilimi, ko‘nikma va malakalarini mashg‘ulotlar vositasida o‘quvchilarga yetkazadi, o‘quvchilar esa uni o‘zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo‘ladi. O‘rganish jarayonida o‘quvchilar o‘zlashtirishning turli ko‘rinishlaridan foydalanishadi, ya‘ni o‘zlashtirilayotgan ma‘lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etishda o‘ziga xos tafovutlarga tayanadi. Ta‘lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilarning dars paytidagi hamkorligi, o‘quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta‘lim va tarbiya masalalari hal etiladi.

Ta‘limni tashkil etish tushunchasini talqin qilish bo‘yicha ko‘plab fikrlar mavjud. O‘quv jarayonini tashkil etish-bu maxsus dizayn bo‘lib, uning tabiati o‘quv jarayonining mazmuni, usullari, uslublari, vositalari, talabalar faoliyati bilan belgilanadi. Ta‘lim dizayni deganda o‘zaro faoliyat jarayoni, ma‘lum bir o‘quv materiallari ustida ish olib borishda o‘qituvchi va ishtirokchilar o‘rtasidagi aloqa nazarda tutilishi mumkin. Umuman olganda “tashkilot” so‘zi nimani anglatadi va bu atamani pedagogik talqin qilishning mohiyati nimada?

V.Dalning izohli lug‘atiga ko‘ra, **“tashkil etish” “tartibga solish”**, o‘rnatish, tuzish, shakllantirish, uyg‘unasos solishni anglatadi.

Ta‘limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda shakllanadi. Shunday ekan, ta‘lim -tarbiya maqsadi mos va mutanosib bo‘lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarda ta‘limning maqsadi imkoniyatlaridan to‘g‘ri, aniq, o‘rinli foydalanish ko‘nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, milliy g‘oyani singdirish, sharqona tarbiyani shakllantirish,

shaxsni ma'naviy boyitishdan iboratligi ta'kidlangan. Ta'limiy maqsad asosida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, og'zaki va yozma savodxonlikni oshirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularning muloqot madaniyati takomillashtiriladi. Tarbiyaviy maqsad asosida esa ma'naviy, g'oyaviy, nafosat tarbiyasi beriladi. Til o'rganish jarayonida xalqning madaniy-axloqiy qadriyatlariga yaqinlashtirish imkoni paydo bo'ladi. Ulug' donishmandlardan biri «... kelajak tashvishi bilan yashasang, farzandlaringga yaxshi bilim ber, o'qit», degan ekan. Yurtimizda ta'lim-tarbiya tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar haqiqiy ma'noda bir-ikki yillik yoki qisqa davrda samaraga erishishga qaratilgan ish emas, balki chin ma'noda bir necha yuz yillarga tatiydigan o'zgarish bo'ldi, desak xato bo'lmaydi. Bu prezidentimizning kelajagimiz, kelajak avlodimiz haqida qayg'urib, yurtimizning barcha farzandlari – mening farzandlarim, ular bizlardan ko'ra kuchli, bilimli va albatta baxtli bo'lishlari kerak, degan g'oyasi zamirida donishmandlarcha siyosat yotganini ko'rsatadi.²²

Ma'lumki, ta'limda ilg'or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalarini tatbiq etish o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmay, ilm-fan yutuqlarini amaliyotda qo'llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, har tomonlama barkamol yuksak ma'naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.²³

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'lim da o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir

---

²²Panfilova A.P. Innovatsion pedagogik texnologiyalar: Faol o'rganish: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / A.P. Panfilov. - M., Akademiya, 2009 y.

²³Zokirov, Javohir Gaybullo Ogli, & Xurramov, Rustam Sayfiddinovich (2021).FORMATION OF ETHNOPEDAGOGICAL VIEWS AMONG STUDENTS THROUGH THE STUDY OF THE LIFE AND WORK OF ALISHER NAVOI.Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (10), 339-343.

qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda ta'lim da «Aqliy hujum», «Fikrlar hujumi», «Tarmoqlar» metodi, «Sinkveyn», «BBB», «Beshinchisi ortiqcha», «6x6x6», «Bahs-munozara», «Rolli o'yin», FSMU, «Kichik guruhlarda ishlash», «Yumaloqlangan qor», «Zigzag», «Oxirgi so'zni men aytay» kabi zamonaviy texnologiyalar qo'llanmoqda. Dars mashg'ulotlarida o'yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ijobiy natija beradi. O'yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, sinf o'quvchilarining o'yin-topshiriqlarni bajarishga o'rgatilganlik darajasi, ularning bilim saviyasi, mustaqil ijodiy ishlash imkoniyatlari, o'rganilganlarni xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada shakllanganiga ham bog'liq bo'lishi kerak. Ta'lim da o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgarar fikrini anglash va shu fikrni og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon eta olishga o'rgatish masalasiga e'tibor qaratilgan bo'lib, mustaqil fikrleydigan, nutq madaniyati rivojlangan savodxon shaxsni kamol toptirish asosiy o'rin egallaydi. Millatning turmush tarzi, madaniy yaratuvchanligi uning boy tarixiy merosi asosida o'rganiladi.

Bugungi kun o'qituvchidan ilg'or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalaridan o'quv jarayonida foydalanishni talab etmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqib, tajribalarimiz asosida dars mashg'ulotlarida interfaol metodlarni qo'llash orqali ta'lim -tarbiya berish yo'llariga doir fikrlarimizni bayon etamiz. O'ylaymizki, u o'quv mashg'ulotlari samaradorligini oshirishda hamkasblarimizga amaliy yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilarni o'z yo'nalishini tanlash va mustaqil hayotga tayyorgarlik ko'nikmalarini shakllantirishdek mas'uliyatli vazifani bajarishda ularning yaqin ko'makchilardan biriga aylanadi. Quyida sinflar kesimida ayrim mavzular asosida o'qitishning zamonaviy usullarini tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar beramiz. Siz undan ijodiy yondashgan holda foydalanasiz va birinchi prezidentimizning: «Har qarichi muqaddas bo'lgan ona yerimizga nisbatan farzandlarimizda g'urur va iftixor, sadoqat tuyg'ularini uyg'otish uchun biz bugun nima qilyapmiz, degan savolga javob izlab ko'raylik, degan fikrlariga javoban ta'lim va tarbiya berishning

zamonaviy usullarini tatbiq etish orqali ko‘zlangan maqsadga erishishimiz degan umiddamiz.

“Maqsad – vosita – natija” so‘rovnomasi

Ko‘rsatma: so‘rovnomada sizning xarakteringiz, xulqingizga doir bir necha fikrlar keltirilgan. So‘rovnomaga javoblar varaqasi ilova qilingan. Javob varaqasidagi raqam fikr keltirilgan raqamga mos keladi. Har bir fikrni o‘qing va u to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligini aniqlang. Agar siz bu fikr to‘g‘ri deb hisoblasangiz, javob varaqasida fikr raqamiga mos bo‘lgan raqam yonida “+” belgisini qo‘ying. Agar fikr sizga nisbatan noto‘g‘ri bo‘lsa, “-” belgisini qo‘ying. Agar fikr sizning hayotingizning turli davrlarida to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri bo‘lsa, hozirgi vaqt uchun ushbu qaror qanday hisoblanishiga qarab belgi qo‘ying.

So‘rovnoma

1. Men faol insonman.
2. Ba‘zan men kuchli hayajonlanaman.
3. Men nimadandir asabiylashgan holatlarim kuzatiladi.
4. Men berilgan narsani doim yeyman.
5. Hayotda nimagadir erishish uchun– o‘z oldiga maqsad qo‘yishni bilish kerak.
6. Men o‘zimni yaxshi sozlangan musiqiy asbob bilan qiyoslagan bo‘lar edim.
7. Men doim menga aytganlaridek ish tutaman.
8. Ba‘zan men hayot mazmuni to‘g‘risida o‘ylab qolaman.
9. Menga qayday ishlash kerakligini aytib turishlarini yoqtirmayman.
10. Men har bir insonning xulqini tushuntirib bera olaman.
11. Ko‘pincha mening yaqinlarim menga quloq solmaydilar va ular nihoyat eshitgunlariga qadar bir iborani bir necha bor takrorlashimga to‘g‘ri keladi.
12. Ko‘pincha men bilan g‘ayrioddiy holatlar sodir bo‘ladi.
13. Odatda men kimdir haqida u yaxshi inson yoki yo‘qligi to‘g‘risida qat‘iy ayta olmayman.

14. Men o‘z oldimga juda murakkab emas, ammo juda sodda bo‘lmagan maqsadlarni qo‘yishni afzal bilaman.

15. Men bilan ko‘pincha o‘zim tushuntira olmaydigan hodisalar ro‘y beradi.

16. Yolg‘iz qolganimda, men ko‘p fikrlayman.

17. Men kamdan-kam zerikaman.

18. Menga istalgan sirni ishonish mumkin.

19. Istalgan vaziyatda yechim topish mumkin.

20. Botayotgan quyosh ko‘rinishi meni ilhomlantiradi.

21. Yerda yotgan koptok yonidan o‘tayotib, menda uni tepib yuborish istagi yuzaga keladi.

22. Hayojonlanganimda rangim oqarishidan ko‘ra, ko‘proq qizarib ketadi.

23. Yaxshi musiqa meni ilxomlantiradi.

24. O‘z oldimga maqsadlarni o‘zim qo‘yishni afzal ko‘raman.

25. Menga yoqmaydigan insonning ko‘rinishi menda uni urish yoki unga boshqa biror-bir zarar yetkazish istagini uyg‘otadi.

26. Men uchun qadrli bo‘lgan barcha narsalar men uchun bir xilda ahamiyatlidir.

27. Men nimadir qilayotganimda ixtiyoriy maslahatlarni mamnuniyat bilan tinglayman.

28. Muvaffaqiyatli yakunlangan ish menda yaxshi kayfiyatni uyg‘otadi.

29. Qaror qabul qilishda men barcha afzallik va kamchiliklarni ko‘rib chiqaman.

30. Ba‘zan men kimdir haqida yomon gapiraman.

31. Mening xarakterim “himoyachi”dan ko‘ra ko‘proq “hujumchi” ga mos keladi.

32. Barqarorlik mavhumlikdan ko‘ra yaxshiroq.

Javoblar varag'i

№	Javob	№	Javob	№	Javob	№	Javob
1.		11.		21.		31.	
2.		12.		22.		32.	
3.		13.		23.			
4.		14.		24.			
5.		15.		25.			
6.		16.		26.			
7.		17.		27.			
8.		18.		28.			
9.		19.		29.			
10.		20.		30.			

NATIJALARGA ISHLOV BERISH VA TAHLILQILISH

Natijalarga ishlov berish uchun kalit

1. V+	2. V+	3. Yo-	4. Yo+	5. M+	6. M+	7. Yo+	8. M-
9. V+	10. N+	11. N+	12. N-	13. N-	14. M+	15. N-	16. M-
17. M+	18. Yo+	19. V+	20. N-	21. V-	22. V-	23. N-	24. M+
25. V+	26. M-	27. V-	28. N-	29. M+	30. Yo-	31. V+	32. N+

Avval quyidagi ko'rsatkichlar hisoblanadi:

– M_{mos} – “Maqsad” shkalasi bo'yicha mos tushishlar miqdori (masalan, 5-fikrga ijobiy javob “Maqsad” shkalasibo'yicha mos tushish deb hisoblanadi);

– $M_{mos.emas}$ – “Maqsad” shkalasi bo'yicha mos tushmaslik miqdori (masalan, 8-fikrga ijobiy javob “Maqsad” shkalasi bo'yicha mos emas deb hisoblanadi);

– V_{mos} – “Vosita” shkalasi bo'yicha mos tushishlar miqdori;

– $V_{mosemas}$ – “Vosita” shkalasi bo'yicha mos tushmaslik miqdori;

- N_{mos} – “Natija” shkalasi bo‘yicha mos tushishlar miqdori;
- $N_{mos. emas}$ – “Natija” shkalasi bo‘yicha mos tushmaslik miqdori;
- $Y_{O_{mos}}$ – “Yolg‘on” shkalasi bo‘yicha mos tushishlar miqdori;
- $Y_{O_{emas}}$ – “Yolg‘on” shkalasi bo‘yicha mos tushmaslik miqdori;

Ayirish orqali yakuniy ballar hosilqilinadi:

$$M = M_{mos} - M_{mosemas} \text{ (“Maqsad” shkalasi)}$$

$$V = V_{mos} - M_{mosemas} \text{ (“Vosita” shkalasi)}$$

$$N = N_{mos} - N_{mosemas} \text{ (“Natija” shkalasi)}$$

$$Y_o = Y_{O_{mos}} - Y_{O_{mosemas}} \text{ (“Yolg‘on” shkalasi)}$$

5 va undan ortiq fikrlar tashlab ketilganida, shuningdek agar Y_o qiymati Odan katta bo‘lsa, natijalar ishonchli hisoblanmaydi.

Natijalar tahlili quyidagi ma’lumotlarga mos ravishda amalga oshiriladi:

Maqsad shkalasi bo‘yicha:

– **-9 dan -5 ballgacha.** O‘z oldiga to‘g‘ri maqsadlarni qo‘ya olmaslikda ifodalanuvchi, kuchli frustriratsiyalangan holat. Faoliyat motivlari barqaror emas. Haqiqiy faoliyat maqsadlarini qo‘yish, ahamiyatli natijalarga erishish o‘rniga, inson joriy vaziyat bilan cheklangan “mikro maqsadlar” ni belgilash bilan cheklanadi yoki global maqsadlarni qo‘yishga e’tibor qaratadi. Global maqsadlar ifodalaridan biri “hayot mazmunini” izlash hisoblanadi;

– **-4 dan +4 ballgacha.** Qo‘yilayotgan maqsadlar doim ham asoslanmagan, barqaror emas. Barcha xatti-harakatlar ham maqsadga muvofiq emas, ba’zan vaqtni bekor o‘tkazishga moyillik mavjud. Maqsadni tanlashda qiyinchilik his qilish hollarida atrofdegilar ko‘rsatmalaridan foydalanadi, maqsadni tashqaridan qabul qilishga tayyor. Biror-bir faoliyatni bajarishga o‘zini tayyorlash uchun – o‘zini “qo‘lga olish” uchun doimo muayyan iroda kuchi talab etiladi;

– **+5 dan +9 ballgacha.** Optimal natija. Inson o‘z oldiga real maqsadlarni qo‘yadi, unga erishishga intiladi, maqsadni belgilash va faoliyat motivlari umumiy holda tizimli, ierarxiyalashtirilgan. Sinaluvchi deyarli barcha amalga oshirayotganlarini maqsadga muvofiqlik nuqtai nazaridan tushuntira oladi. Vaqtni

bekor o'tkazishga moyil emas. Qat'iyatlilik maqsadlarni shakllantirish, ikkilanmaslik bilan bog'liq.

Vosita shkalasi bo'yicha:

– **-9 dan -2 ballgacha.** Inson qo'yilgan maqsadlarga erishish vositalarning muntazam yetishmasligini his qiladi. Vositalarni tanlashda cheklanganlikning odatiy ifodalari: ruhiy quvvati past, vegetativ nerv sistemasining parasimpatik tashkil etuvchisining ustunligi, moslashuvchanlik, vaziyatga, boshqa insonlarga (avvalo ularning fikrlariga) kuchli qaramlik, ishonuvchanlik, ichki salohiyatdan 100% foydalanishga halaqit beruvchi psixologik noqulayliklarning ko'pligi;

– **-1 dan +2 ballgacha.** Sinaluvchi vositalarni tanlashda davriy ravishda qiyinchiliklarga duch keladi (psixologik to'siqlar nazarda tutilmoqda). Bunday cheklanganlikning sababi ko'pincha konstruktiv, erishiladigan maqsadning yo'qligi hisoblanadi. Shuningdek, bunday xulq omillaridan biri "o'z-o'zini ifoda etishdan qo'rqish" deb atash mumkin bo'lgan sabablar majmui hisoblanadi. Sinaluvchining ustanovkalarida "quvvat tejoyvchi motivlar" ustunlik qiladi. Yetarlicha bo'lmagan tasodifiy xulq-atvor;

– **+3 dan +6 ballgacha.** Maqbul natija. Inson vositalarni tanlashda yetarlicha erkin, uning xulqi vaziyat talab etganidek, o'z-o'zidan amalga oshadi. Ichki quvvati yetarlicha yaxshi. Jozibadorlik va parasimpatikaning muvozanatlashganligi. Tajovuzkor ham moslashuvchan ham emas. Xulqi e'tibor tortuvchi emas, ammo ishonchsizlik, ikkilanish, salbiylik bilan to'silib qolmaydi;

– **+7 dan +9 ballgacha.** Xulqi haddan ortiq anglanmagan ko'rinishga ega. Atrofdagilardan yordam izlamaydi, ularni boshqarishni afzal ko'radi. Sinaluvchi o'z xatti-harakatlarida mavjud xulq standartlariga e'tibor qaratadi, ammo ko'pincha ularga zid harakat qiladi. Ochiq shaklda va yashirin ifodalanuvchi yuqori tajovuzkorlik.

Natija shkalasi bo'yicha:

– **-9 dan -5 ballgacha.** Sinaluvchi o'z faoliyati natijalarini haddan ortiq baholashga moyil. Muvaffaqiyat kuchli xursandchilikka olib keladi, muvaffaqiyatsizlik noadekvat qayg'u tug'diradi. Hatto ahamiyatsiz hodisa haqiqiy

ta'sirlanishni yuzaga keltirishi mumkin. Inson surunkali o'tish, trans holatidagidek bo'ladi. Sinaluvchining shaxsiy o'sishi oldindan aytib bo'lmaydigan, ko'pincha tasodifiy. Odatda, yuqori xavotirlanuvchanlik. O'z ichki olamiga qiziqish;

– **-4 dan +4 ballgacha.** Maqbul natija. Odatda, sinaluvchi o'z faoliyati natijalarini yetarlicha adolatli baholaydi. U natijalarni haddan ortiq va haddan past baholamaydi. Boshqa insonlar, hodisalarni baholashda xolis. Shaxsiy o'sishi me'yoriy dinamikaga ega;

– **+5 dan +9 ballgacha.** Inson o'z faoliyati natijalarini past baholaydi. Rigidlik, haddan tashqari tanqidiylik. Boshqa insonlar, hodisalarni baholashda tanqid, ma'qullamaslik ustunlik qiladi. Rigidlikning yorqin ifodasi perseveratsiyalar: ko'p martalik va qat'iy takrorlashlar hisoblanadi. Sinaluvchi bir iborani bir necha bor takrorlaydi, bir hatti-harakatni takror amalga oshiradi. Kamdan-kam kuchli hissiyotlarni his qiladi, hatto eng samarali natijalar yorqin zavq yoki xafagarchilik uyg'otmaydi.

«Video topishmoq» metodi

Hozirgi kunda pedagogik faoliyatda turli axborot vositalari (kompyuter, televideniye, radio, nusxa ko'chiruvchi qurilma, slayd, video va audio magnitofonlar) yordamida ta'lim jarayoni tashkil etilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'qituvchilar oldida ta'lim jarayonida turli axborot vositalaridan o'rinli va maqsadga muvofiq foydalanish vazifasi turibdi. Video topishmoq metodidan foydalanishda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

- o'quvchilar e'tiboriga o'rganilayotgan mavzu mohiyatini tasviriy yoritishga yordam beruvchi izohlarsiz bir nechta videolavha namoyish etiladi;
- o'quvchilar har bir lavhada qanday jarayon aks ettirilganini izohlashadi;
- jarayonlarning mohiyatini daftarlariga qayd etishadi;
- o'qituvchi tomonidan berilgan savollarga javob qaytarishadi.

Mazkur metod asosida mavzuga doir kompyuter orqali videolavha namoyish etiladi. O'quvchilar videolavha mavzusi, unda ifodalangan mavzu haqida o'z fikr-mulohazalarini bildirishadi. Masalan, «Elektr jihozlari» (1-sinf), «Yil fasllari» (2-sinf) kabilar asosida o'quvchilarga milliy an'alarimiz, urf-odatlarimiz, iqtisodiy munosabatlar haqida tushunchalar beriladi.

Navro'z udumlari (foydalanish uchun matnlar)

Navro'z kuni odam ota-onasi, yaqin kishilari bilan diydorlashadi. Ginali odamlar Navro'z kuni yarashadi.

Navro'z arafasida keksalar maxsus idishlarga yetti xil don ekib, ularning unib chiqishiga qarab, kuzda olinadigan hosil cho'g'ini chamalashgan.

Ba'zi joylarda esa Navro'z kunlarida paydo bo'lgan kamalakka qarab yerga suv sepiladi. Shunday qilinsa, go'yo yil seryog'in va barakali bo'lar ekan

Navro'z kunlari bog'dagi o'rik daraxtlariga arqon solib arg'imchoq yasaladi. Qiz-juvonlar yig'ilishib, navbatma-navbat arg'imchoq uchadilar. Navro'zda arg'imchoq uchsa bir yillik gunohi to'kiladi deyilgan. Shiddat bilan o'zgarib borayotgan dunyoda yashay oladigan yoshlarni tayyorlash uchun asosiy vazifasini muayyan miqdordagi bilimlarni berishdan iborat deb hisoblaydigan an'anaviy ta'lim yo'sini mutlaqo yetarli emas. Chunki ilm-fan va texnika shu darajada rivojlandiki, endi odam biror fandagi eng asosiy tushunchalarni ham xotirasida saqlab qola olmaydi. Buning ustiga, tinimsiz o'zgarishlardan iborat bo'lib qolgan hayotga mustaqil qadam qo'yayotgan yoshlar ana shunday o'zgarishlarga ham intellektual, ham ma'naviy jihatdan tayyor bo'lmasa, raqobatlar kurashidan iborat dunyoda o'z o'rnini topolmasligi mumkin. Hozirgi kunda ta'lim tizimida boy tajribalar yig'ilgan. Bugungi kunda xorij tajribalaridan andoza olish, ijodiy yondashgan holda amaliyotda joriy etish, zamon talabiga mos ravishda me'yoriy hujjatlar, o'quvmetodik adabiyotlar, o'quv metodik majmualarni ishlab chiqish, ilg'or xorijiy tajriba asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menejment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha sohaga oid bilim va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari dolzarb masalalar sirasiga kiritilmoqda. Shu bois mamlakatimizda maktabgachava xalqta'lim

tizimini tubdan takomillashtirish yuzasidan farmon va qarorlar qabul qilindi. Bugungi kunda zamonaviy o'qituvchilar kasbiy faoliyatining zaruriy qismlari uchun zarur bo'lgan turli xil xususiyatlar orasida ko'pincha pedagogik faoliyatga ijodiy yondashuv deb ataladi. Buning uchun oliy ta'lim muassasalarida kelajakdagi o'qituvchilarni tayyorlash bosqichida, turli xil o'ziga xos, na'munaviy g'oyalar yaratishga imkon beradigan moslashuvchan mahsuldorlik bilan faoliyat olib boradiga ijodiy shaxsni kamol toptirish lozim. Ijodkorlik inson faoliyatining turli xil turlarining mohiyatidir, u odamga ong, fikrlash, tasavvur va boshqalar kabi o'ziga xosdir. deb yozgan: "Men har doim boshqa vaqtni yaratishni va butun insoniyatni Bu shaxsning ko'p tomonlama, o'zgaruvchan ko'rinishi uchun o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan inson tafakkurining pozitsiyasidir. K.D.Ushinskiy pedagogika tarbiyalanmasi deb atalgan. San'at o'rtasidagi san'atni keng ma'noda birlashtirgan va ta'lim badiiyasi, o'qituvchi ruhiy va gumanitar yo'naltirilganliklarini, shaxsni eng yuqori axloqiy va estetik idealga muvofiqlashtirish bo'yicha faoliyatni o'zgartiradi. A.S.Makarenko to'g'ri turolmaydigan, o'tirish, yurish, quvonch yoki norozilik bildiradigan yaxshi o'qituvchilar bo'lishi mumkinligini aytdi. Shu bilan birga, u sevimli mashg'ulotlarga qarshi ogohlantirishicha, o'quvchilarga ta'sir qilishdan tashqari, har qanday usul, o'qituvchining haqiqiy tajribalarini, o'qituvchining ma'naviy boyligining aksidir. V.Suxomlinskiy maktabda o'quv jarayonining uchta tarkibiy qismini o'tkazdi: fan, mahorat, san'at. Shuningdek, u pedagogik ijodning o'ziga xosligi, uni badiiy ijod bilan bog'laydi. Bu, shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar (Yu Azarov, V. Kan-Kalik, G.A.Petrov) tomonidan tasdiqlanadi.²⁴

Pedagogik faoliyatning umumiy xususiyatlari va san'at xodimlarining faoliyati:

- 1) avtorizatsiya qilish uchun qulay bo'lmagan ish elementlarining doimiy ishtirok etishi;
- 2) darsdan tashqari ishlarning mavjudligi (trening va mavzu bo'yicha);

---

²⁴Sayfiddinovich, K. R. (2021). Didactic Bases of Ethnopedagogical Training of the Future Teacher in the Educational Field of University. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL & APPLIED SCIENCES, 2(11), 237-239.

- 3) ma'lum bir professional his-tuyg'ular;
- 4) xodimning psixofizik apparati talablarining sezilarli jihatlari;
- 5) ijodiy elementning mavjudligi.

Kan-Kalik pedagogik faoliyatning ijodiy mohiyatining ta'rifini amalga oshirdi: "Pedagogik ijodning o'ziga xos xususiyati shundaki, ijodiy xarakter nafaqat bolalar bilan muloqot qilish jarayonidir, balki bolalar bilan muloqot qilish jarayoni.

2.2-§ Innovatsion faoliyatning kreativ, ijodiy xususiyatlari

Pedagogik faoliyatning ijodiy tabiati, uni tashkil etish bo'yicha pedagogik qarorning barcha qoidalariga mos ravishda tasdiqlanganligi tasdiqlanadi: pedagogik vaziyatni (diagnostikasi) taqqoslash, manba ma'lumotlari bilan (prognoz) kerakli natijalarni tekshirish va erishish uchun mos keladigan mablag'larni tahlil qilish - bu yangi vazifalarni ishlab chiqish va amalga oshirish - bu yangi vazifalarni shakllantirish va sharhlash - bu yangi vazifalarni shakllantirishdir (V.A Slaypin). Pedagogik faoliyatning ijodiy tabiati o'qituvchilar alohida-alohida ifodalangan - ijodiy rivojlanish o'qituvchi va bolalar, faoliyat va ijodkorlikni algoritlashtirish usullari, o'qituvchining improvizatsiya qilinishi, boshqa birovning tajribasi, o'z nazariyasi va amaliyotidagi organik kiritish orqali birovning tajribasi. O'qituvchi faoliyatida ijodkorlikning ko'lami juda keng bo'lib, o'zidan ham, uning mavzusiga nisbatan ham, uning mavzusiga nisbatan ham ta'lim va ta'lim usullari va ta'lim vositalarining ta'rifiga kiritishi mumkin. Dars shaklida dars shaklida dars va moddiy tarkibni tanlash, sinflarni yaratish, darslarning samaradorligini, zarur bilim, ko'nikmalarni va ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlaydi va Shuningdek, talabalar faoliyatini rag'batlantiradi, kognitiv manfaatlarga sabab bo'ladi. O'qituvchining faoliyatiga bag'ishlangan ijodiy yondashuv natijalari tashqi va ichki darajada o'zini namoyon qilishi mumkin. Tashqi natijalar ijodiy tadbirlar turlicha: tuzilgan va o'qituvchilar tomonidan amalga oshirilgan muallifning o'quv dasturlari va maktab o'quvchilari; o'qituvchining samaradorligini oshiradigan uslubiy

ishlanmalar; ijodiy ta'lim yoki o'quv jarayonlar;²⁵ o'qitiladigan fan bo'yicha o'z o'quv mahsulotlari va boshqalar. Ichki natijalar tashqi ijod manbai, garchi har doim ham aniq ta'rif emas. Bularga quyidagilar kiradi: ta'lim sohasidagi turli xil yondashuvlar, pedagogik jarayonning tashkil etilishi, kasbiy mahoratini oshirish, o'qituvchining kasbiy qobiliyatini rivojlantirish va boshqalar. Pedagogik ijod mezonlari Kodjinkova tomonidan chuqur va keng qamrovli bilimlar va ularni tanqid qiluvchi va tushunish mavjudligi;

Ijodiy o'qituvchilar pedagogik topshiriqlarni shakllantirish va hal qilish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak; ijtimoiy va boshqa shartlarni almashtirishni hisobga olgan holda o'z faoliyatini qurish; ularning o'quvchilarining individual qobiliyatlarini ko'rish va rivojlantirish; Xevurgi faoliyatining shakllari va usullariga egalik qilish; o'z-o'zini tarbiyalash bilan shug'ullanadigan, shaxsiy ijodiy o'sish, aks etuvchi tadbirlar, ijodiy o'zgarishlarning xabardorligi. Har qanday ijodkorlikning har qanday turiga ko'ra, xayolot tarqalish, miya faoliyatini birlashtirish jarayonlariga (L.Vygotskiy, S.L.Rubinshein)ga asoslangan. Xayolning faoliyati haqiqiy voqelikni aks ettirishda, yangi tajriba elementlaridan yangi narsani yaratishda namoyon bo'ladi. Ijodkor shaxsning ajralmas fazion insonni hal qilishning ma'nosi shundaki, muammoni hal qilishning ma'nosi, tashqi imtiyozlarda emas: mukofot, reklama va boshqalar. Ijodkor shaxs, shuningdek, taniqli narsalarni va hodisalarni noan'anaviy ko'rinishga qarashga, ularni barcha yo'nalishlar va bu fanlar va hodisalar ochish qobiliyatiga ega. Yangi, g'ayrioddiy narsa. Ijodiy o'qituvchi doimiy ravishda o'z kasbiy darajasini: o'z-o'zini tashkil qilish, ijodiy o'zini o'zi anglash, malaka oshirish, o'z-o'zini tarbiyalash, faoliyat usullarini, faoliyat usullarini va boshqalarni jalb qiladi.

O'tmishda ko'plab o'qituvchilar o'quvchi hamda talabalar ijodini rivojlantirishga katta e'tibor berishdi. Masalan, D.Dewey "**tadqiqotchi ruhini**" uyg'otadigan bolalar ijodiy faoliyatini rivojlantirish uchun foydali tavsiyalar ishlab chiqdi. "Loyiha usuli" ga maxsus umidlar: loyihalarni amalga oshirish va

---

²⁵6. Саломов, А. А., Хуррамов, Р. С. (2019). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ. Интернаука, (41-1), 12-14.

loyihalarni amalga oshirish bo'yicha fanlar asoslari - loyihalarni amalga oshirishda (masalan, maktab xo'jaliklari, maktab mebellari, o'qitish, bayramni tashkil etish, spektaklni bajarish va boshqalar). Uning pedagogik faoliyatining ijodiy tarkibiy qismi o'tgan asrning 80-90-yillari innovatsiyalari, ularning tizimlari va texnologiyalari bo'yicha innovatsiyalari faol amalga oshirildi, ammo uning amalga oshirilishiga yondashuv boshqacha edi. A.V.Utorskiy bir nechta bunday yondashuvlarni taqsimlaydi:

1) Hunarmandchilik, maktab o'quvchilari o'qituvchining bilim va tajribasiga asoslanadi;

2) Ijtimoiy vazifa o'qituvchisining o'quv jarayonlarini tezlashtirish bo'yicha ijodiy qarorining ijodiy qarorini ifoda etadigan, ammo kamroq darajada bolalarning ijodiy o'zini o'zi amalga oshirishga ta'sir qiladi;

3) chuqur semantik talabalar repititorlar yordamida intellektual faoliyatga moyil bo'lganda, malaka oshirishlar, mavzu mavzusiga nisbatan jadal rivojlanmoqda. Ushbu toifaga muammolarni o'rganish tarafdorlari kiradi. Topshirish va qaror orqali o'rganish vazifasini qo'yish ilmiy muammolar mavzu o'rganilmoqda;

4) uslubiy, maktab o'quvchilarining Meta-bittasi bo'yicha an'anaviy o'rganish tizimi bilan tanishish tizimini tarjima qilishdir;

5) shaxsiyat-gumanistik o'qituvchi uchun o'qituvchilik "bolalar mavzusi bilan" emas, balki "bolalar bilan mavzu bilan" (S.A.Amanashvili);

6) aloqa, tashkiliy va operatsion, notekis texnikalar va boshqa tashkilotlarga, tashqi motivatsiya orqali bolalarning faoliyati ijodiy xususiyatlarga ega bo'ladi (I. P. Ivanov, S. Lisenkov);

7) falsafiy, bolalarning ishi mahalliy mafkuraviy yo'nalishga ega va o'qish natijalari talabaning shaxsiy ajratish pozitsiyasidan kelib chiqadi.

Barcha ishonchli yondashuvlar qandaydir tarzda o'qituvchilar an'anaviy ta'lim va o'quv jarayonining tor doirasidan chiqish va bolalarning ishini rivojlantirishga imkon berdi, ammo tanqidiy fikrlash va mustaqil izlanishlar va mustaqil izlanishlar va maqsadga muvofiq yangi bilimlar.

O'qituvchining shaxsining ijodiy komponentini shakllantirish mustaqil ta'lim va universitetda o'quv jarayonida ham amalga oshiriladi. Madaniyat, san'at, ijodkorlik mutaxassisi, madaniyatga shoshilinch ehtiyojga aylanadi, pedagogika universitetida shakllanishi kerak, professional faoliyatda muvaffaqiyatli tajriba uchun asos bo'ladi.

Pedagogik ijodkorlikni rivojlantirish jarayoni haqida gap ketganda (o'rta maktabda bo'lajak o'qituvchiga tayyorgarlik ko'rishda), shuni ta'kidlash kerakki, bu murakkab va ko'p qirrali ko'plab shartlarga bog'liq. O'qituvchi ijodini rivojlantirish uchun quyidagi shartlar adabiyotda aniqlanadi:

- O'qituvchi o'qituvchilarning pedagogik vakolatlari, pedagogik fikrlash darajasi
- Talabalarning ijodiy salohiyati har doim ham vositaning xususiyatlari tufayli yuzaga kelishi mumkin. Ta'lim muassasasi, o'quv jarayonini tashkil etish, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro ta'sirning asosi va boshqalar.

Estetik jihatdan barkamol tashkilotlar bo'lajak o'qituvchilarning ijodini rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Pedagogika universitetida quyidagi komponentlar mavjud: binoning tashqi dizayni, binolarning ichki qismi, institutda o'quv jarayonining estetik tashkiloti. Shuni yodda tutish kerakki, nafaqat estetik tsikl ob'ektlari talabalarga ijodiy yondashish (musiqiy, badiiy, adabiy ijod) ko'rsatishga imkon beradi, ayniqsa ushbu mahsulotlarning ta'siri har bir uchun 1-2 sinflar bilan cheklangan hafta. Ammo har kim akademik intizom Bir yoki boshqa tomonga, qiziqarli, nostandart yondashuvlarga e'tibor qarating.

Ko'pincha, o'quv jarayoni tadqiqot shaklida ko'zda tutilgan ko'rinishni jalb qilish bilan bog'liq (masalan, ma'ruza paytida) bilan ma'lumot uzatganda tushuntirish - iliq o'rganish tizimidan foydalanadi, va talabalar ma'lumot oldilar, yodlab olish va ko'paytirishadi (seminar va amaliy mashg'ulotlar bo'yicha), talabalarning ijodini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi. Rivojlanish uchun ijodiy qobiliyat Kelgusida o'qituvchilar institutda o'quv jarayonini tashkil etishda turli xil ijodiy vazifalar, muammo holatlari, turli xil loyihalarni tayyorlash, turli

loyihalarni tayyorlash kerak. Aqliy faoliyat talabaning o'z faoliyati yangi bilim, ko'nikma va ko'nikmalar, qobiliyat, ijodiy fikrlash, ijodiy fikrlash va boshqa muhim fazilatlarni shakllantiradi.²⁶

Pedagogik siklning turli xil fanlarini o'rganayotganda talabalar bilan tanishadilar loyiha faoliyati, ijodiy vazifalar bajariladi (namunaviy darslar, o'quv ishlarining qiziqarli yo'nalishlari, noan'anaviy ekskursiyalar, o'yinlar, pedagogik innovatsiyalar, interfaol texnologiyalar bilan ishlash, interfeysi bo'yicha resurslarni o'rganish va boshqalar), innovatsion texnologiyalarning nazariy asoslarini o'rganish. O'qitish va tarbiyasi, aniqlash va hal qilish ko'nikmalarini mast qiling pedagogik muammolar vaziyatlar, ta'lim jarayonida pedagogik aloqa va birgalikda ishlarni yaxshilash. Shunday qilib, institutning ta'lim muhitida talabalarning qobiliyat va manfaatlarini izlash, talabalarning qobiliyatlari va manfaatlarini amalga oshirish, shaxsiy ijodiy tajriba va tadbirlar to'planishi kerak. Bularning barchasi talabalar ijodini rivojlantirishga hissa qo'shadi, ular o'zlarining mustaqil pedagogik faoliyatida amalga oshirilishi mumkin. O'qituvchining shaxsiy va kasbiy faoliyati har doim ilmiy izlanishning eng muhim jihati bo'lib kelgan va qoladi. Nima uchun pedagogika ushbu mavzuning ilmiy aks ettirilishi bilan doimiy ravishda amalga oshiriladi? Birinchidan, kasbiy-pedagogik faoliyatning mohiyatini tushunish uchun "Abadiy" savol: o'qituvchi kim? Ushbu savolga javob sizga pedagogik faoliyat natijalarini oldindan aytib berishga imkon beradi: yoshi mavjud madaniy muhitda u qanchalik muvaffaqiyatli ekaniga aylanadi?

Ikkinchidan, cheksiz pedagogik kasb biz kelajakdagi o'qituvchilarni tayyorlash jarayonlarida etarli darajada professional shakllanishining muhim omillari bilan gaplashish jarayonida etarli darajada aks ettirdik.

Uchinchidan, pedagogik kasbning mohiyati, bilimi va tushunishining mohiyatini tushunish ushbu professional guruhga mansub shaxsga o'z-o'zini bilish va o'zini o'zi rivojlantirish, o'zini o'zi tarbiyalash jarayonlarini olib borishga yordam beradi. Shuning uchun jamiyat ehtiyojlarini aks ettiruvchi va ushbu

---

²⁶Саломова, Г. А., Маматмуродова, Т., Усарова, Н., & Чориева, Д. Современные методы обучения английскому языку: игротехника как метод обучения английскому языку на начальном этапе.

jamiyatda mavjud bo'lgan shaxsning ehtiyojlarini qondiradi, u bilan bog'liq bo'lgan professional-pedagogik faoliyat va tadqiqotlar har doim zamonaviy bo'ladi.

Tarixi bilan barqaror bosqichdan Rossiya jamiyati rivojlanish dinamik bosqichidan o'tdi, bu esa ijtimoiy mexanizmlarni qayta ko'rib chiqishga va tushunishga olib keldi. Jamiyatning ijtimoiy-siyosiy hayotini qayta qurish bilan bog'liq demokratik tuzum, plyuralizm, gumanizmga o'tish, har bir shaxsiy shaxs amalga oshiriladi. Buning uchun mahsulot, fan, madaniyat va birinchi navbatda shaxsiyatni rivojlantirish kontseptsiyasini tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Tajribali davrning qarama-qarshiliklari shundan iboratki, eski ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy tuzilmalar endi faoliyat ko'rsatmayapti va yangilari faqatgina bo'lish jarayonida mavjud. Shu munosabat bilan, alohida shaxs singari, jamiyat ichki beqarorlik, noaniqlik holatida, uning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayoti muammolari yuzaga kelmoqda. Bu muammoning bir tomoni Boshqa tomondan, hayotning yangi voqeliklari jamiyatning ijtimoiy, ma'naviy va iqtisodiy tafovutlari oshdi. Shaxsning individual maqsadlari jamiyat tomonidan jamoa va jamoat maqsadlari bilan tan olinishni boshladi. Shaxsning o'zi qayta qurilgan, bunda mas'uliyatli, moslashuvchanlik, moslashuvchanlik, harakatchanlik. Bunday o'zgarishlar hayot shakllarining xilma-xilligi va hayot yo'lini tanlash erkinligi mavjudligi odatiy hol edi. Shaxsning turmush tarzi uning doimiy rivojlanishi, harakati, o'zgarishi bilan bog'liq, bu yangi vazifalarni shakllantirishga olib keladi, yangi hayot saylovlari va professional boshlanish imkoniyatlarini ochadi. Ushbu bosqichda jamiyat rivojining xususiyatlari birinchi navbatda o'qituvchining kasbiy faoliyatidagi o'zgarishlar bilan bog'liq. Buning sababi, bu sohadagi mutaxassisdan bog'liq ta'lim darajasi. Umuman jamiyatlar, uni yanada rivojlantirish uchun sharoit yaratish imkoniyati. Ta'lim "Iqtisodiyot, siyosat, madaniyat sohalarida va inson taraqqiyotining innovatsion jarayonlarini rag'batlantirish va inson taraqqiyotining innovatsion jarayonlarini rag'batlantirish omili sifatida. O'qituvchilar malakasini oshirish uchun yangi talablar o'zgartirish. Zamonaviy psixologik va pedagogik tadqiqotlar, kasbiy pedagogik faoliyatda turli xil va turli

xil professional vazifalarni hal qilish jarayoni hisoblanadi. Har bir pedagogik vazifasi o'zining noyob salohiyatining bolasida maksimal darajada oshkor qilish bilan bog'liq va bu uning echimiga mos keladigan yondashuvni talab qiladi, bu asosan o'qituvchining o'zi, shaxsiy imkoniyatlariga bog'liq, bu uning shaxsiy imkoniyatlariga, uning shaxsiy potentsialiga bog'liq bo'lib, unda uning shaxsiy imkoniyatlariga bog'liq. Talabalar bilan o'zaro munosabatlar va ular o'z-o'zini rivojlantirishdagi muvaffaqiyat. Shunday qilib zamonaviy sharoitlar o'qituvchining professional faoliyati professional-pedagogik muammolarni echish jarayoni sifatida tuzilishi bilan bog'liq o'zgarishlarga duch keldi. Pedagogik muammolar mazmuniga urg'ular o'zgartirilgan: bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, pedagogik sharoitlarni tuzish, talabalar va o'qituvchilarni ular jarayonida o'z-o'zini rivojlantirishga o'rgatishdan, pedagogik ta'sir ko'rsatishda pedagogik ta'sir ko'rsatadi. o'zaro ta'sir. Vakolatli yondashuvning paydo bo'lishining yana bir sharti ichki ta'lim tushunchasi hisoblanishi mumkin. Ushbu kontseptsiyadagi ta'lim "bu" muammolar identifikatori uchun muhim muammolarni hal qilish jarayoni, o'z o'quv tajribalarini ijtimoiy va tushunish asosida muhim muammolarni hal qilish jarayoni. Ta'lim individuallikning individual xususiyatidir, bu mustaqil ravishda faoliyatning turli sohalaridagi muammolarni, o'z faoliyatining turli sohalaridagi muammolarni hal qilish qobiliyatidir. Ta'lim darajasi turli sohalaridagi muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish darajasidir. Uchta ta'lim darajasi mavjud: boshlang'ich savodxonlik, funktsional savodxonlik va vakolatlar. Tizimga talabalarning uch turi mavjud. Umumiy ta'lim : aloqa; pretroppoksian, metodik.

Ushbu shartlarning mavjudligi sizni pastligini aniqlash imkonini beradi kasbiy kompetentsiyao'qituvchi o'zini hal qilish qobiliyatini yoki qobiliyatini belgilaydigan ajralmas xususiyatni anglatadi. Kasbiy muammolar kasbiy-pedagogik faoliyatning bilim, kasbiy va hayotiy tajriba, qadriyatlar va moyilliklardan foydalangan holda professional-pedagogik faoliyatning haqiqiy holatlarida yuzaga keladigan tipik professional vazifalar.

O'qituvchining professional vakolatlari kalit, asosiy va maxsus vakolatlarni birlashtiradi.

Shubhasiz, uchala vakolatlarning barcha turlari o‘zaro bog‘liq va rivojlanmoqda, shu bilan birga, pedagogik faoliyatning individual uslubini tashkil etuvchi "parallel", bu mutaxassisning ta'sirchanligini keltirib chiqaradi va oxirida shakllanishini ta'minlaydi professional malaka o‘qituvchining integratsion shaxsiy xususiyatlari kabi yaxlitlik sifatida.

Zamonaviy o‘qituvchini hal qilish uchun qanday vazifalarni ishlab chiqadi? Bularning beshta asosiy guruhi, zamonaviy o‘qituvchining asosiy vakolatini tavsiflovchi tajriba.

1. bola (talaba) o‘quv jarayoniga qarash;
2. ma'lum bir ta'lim ning maqsadlariga erishish uchun yo‘naltirilgan o‘quv jarayonini tuzish;
3. Ta'lim jarayonining boshqa fanlari, o‘quv yurtining hamkorlari bilan o‘zaro munosabatlarni o‘rnatish;
4. Pedagogik maqsadlarda yarating va foydalaning o‘quv muhiti (institut maydoni);
5. Kasbiy o‘zini o‘zi o‘qitish.

Kasbiy pedagogik topshiriqlarni hal qilish tajribasi o‘qituvchiga maktabning yangilanish g‘oyalarini bajarishni ta'minlashga imkon beradi .Shunday qilib, professional-pedagogik faoliyatga vakolat berish bizga professional faoliyatning haqiqiy holatlarida qanday muammolarni va odatiy vazifalarni qanday hal qilishda, kasbiy faoliyatning haqiqiy holatlarida qanday muammolarni biladigan shaxs deb bilamiz. Pedagogik faoliyat muammolari va pedagogik faoliyatining vazifalarini hal qilishda professionallik, birinchi navbatda o‘qituvchining mavzusi va ularning professional va hayotiy tajribalaridan foydalanish qobiliyatiga qarab belgilanadi.

2.3-§ Zamonaviy o‘qituvchi innovatsion faoliyatini pedagogik texnologiyalar vositasida rivojlantirish

Ma'lumki, ta'lim bu o‘qituvchi va o‘quvchilarning hamkorligidagi faoliyat turi bo‘lib, dars orqali o‘qituvchi o‘z bilimi, ko‘nikma va malakalarini mashg‘ulotlar vositasida o‘quvchilarga yetkazadi, o‘quvchilar esa uni o‘zlashtirib

olishi natijasida undan foydalanish kompetensiyalariga ega bo'ladi. Yangi bilimlarni o'rganish jarayonida esa o'quvchilar o'zlashtirishning turli ko'rinishlaridan foydalanishlari tabiiy hol masalan, ma'lumotlarni qabul qilish, ularni qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etish kabi jarayonlarda amalga oshadi. Hozirgi kun umumta'lim maktablarida zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini takomillashtirish, ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar imkoniyatlaridan to'laqonli foydalanish eng muhim ko'rsatkichlaridan biri ekanligi yetuk pedagog olimlar tomonidan e'tirof etilganligi hech kimga sir emas. Jumladan, U.Sh.Begimkulov ta'lim jarayonida hozirgi zamon talablariga javob bera oladigan kompyuter axborot muhitini yaratish hamda ta'lim jarayonida multimedia, o'qitishda imitatsiya, zarur axborotlarni kompyuter texnikasi yordamida kiritish, tizimlashtirish, saqlash va foydalanish uchun tavsiya qilinadigan ma'lumotlar bazasini yaratishni taklif etadi. Mamlakatimizdagi deyarli barcha umumta'lim maktablari zamonaviy kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlangan. Bu esa, o'z navbatida, boshlang'ich sinf o'qituvchilarning o'z mehnat faoliyatlariga yangicha yondashuvlarini talab etadi. Boshlang'ich sinf darslari o'quv jarayoniga yangi texnologiyalarni joriy etilishi, o'qituvchini texnik vositalar tomonidan siqib chiqishiga emas, balki yangicha yondashuv orqali uning vazifasi va rolini o'zgartirib, o'qituvchilik faoliyatini yanada serqirra, ijodiy va kreativ yondashuvga asoslangan kasbga aylantiradi. Zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida dars jarayonini tashkil etishda o'qituvchi dastlab: – darsning maqsadi; – maqsadga erishish yo'llari; – o'quv materiallarini taqdim etish usullari; – o'qitish metodlari; – o'quv topshiriqlarining turlari; – muhokamalar uchun savollar; – munozara va bahslarni tashkil etish yo'llari; – o'zaro aloqa usullari va kommunikatsiya singari omillarni aniqlab olishi lozim bo'ladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarni aqlan va ruhan yetuk insonlar qilib tarbiyalashda, milliy urf-odatlarimiz, qadriyatlarimiz mohiyati bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishda ularda buyuk ajdodlarimizning boy ma'naviy me'roslarini o'rganishda kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish muxim rol o'ynaydi. Kompyuter va axborot

texnologiyalari vositalari orqali pedagog xodimlar hamda o'quvchilar juda ko'p miqdorda ma'lumotlarni olish, izlash qayta ishlash va o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Albatta, ta'lim muassasalarida yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish. O'quv mashg'ulotlarini yangi interfaol usullar, zamonaviy vositalar ya'ni axborot texnologiyalari vositalaridan foydalangan holda o'tkazish, jumladan, dars mashg'ulotlarida multimediani qo'llash, internet tarmog'idan foydalanish shubhasiz o'z samarasini beradi. O'qituvchi zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalanish orqali quyidagi bir qancha vazifalarni amalga oshirishi mumkin:

- boshlang'ich sinflarda multimedia texnologiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarda fanga qiziqishi rivojlanadi;
- ta'limning bunday usuli o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini faollashtiradi va o'quv materialini o'zlashtirilishining samaradorligi yana-da oshadi;
- namoyish qilinishi qiyin yoki murakkab bo'lgan jarayonlarni modellashtirish va ko'rish imkoniyatini beradi;
- o'quv materiallarini o'zlashtirilishi faqat darajasiga ko'ra emas, balki o'quvchilar erishgan mantiq va qabul qilishlarining darajasiga ko'ra ham samarali hisoblanadi;
- o'quvchilarga mustaqil izlanish yo'li bilan materiallarni izlash, topish hamda muammoli masalalarga javob topish orqali ma'lum tadqiqot ishlarini bajarish uchun imkoniyat yaratiladi;
- o'quvchilarning yangi mavzuni o'zlashtirishi, misollar yechishi, insho, bayon
- yozish ishlarida, o'quv materiallari bilan mustaqil tanishish, tanlash va axborot hamda ma'lumotlarni tahlil etish kabi masalalarni tez bajarish uchun sharoit yaratiladi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham

o'zlari keltirib chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi.

Keys-stadi metodi – bu ta'limdagi metodik yangilik bo'libgina qolmay, balki uning ta'lim tizimida keng ishlatilishi zamonaviy ta'lim tizimidagi vaziyatga ham bog'liq. Aytish mumkinki, ushbu texnologiya asosan yangi bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirishga emas, psixolog va tinglovchilarning umumiy intellektual va kommunikativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan. Keys-stadi interaktiv ta'lim metodi sifatida tinglovchilar tomonidan eng afzal ko'riladigan metodlar qatoriga kirmoqda. Buning sababi sifatida ushbu metod tinglovchilarga tashabbus bildirish, nazariy holatni o'zlashtirishda hamda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda mustaqillikka ega bo'lish imkoniyatini berishida ko'rish mumkin. O'z navbatida vaziyatlarning analizi (tahlili) tinglovchilarning kasbiy shakllanish jarayoniga kuchli ta'sir o'tkaza olishi, ularning kasbiy jixatdan "ulg'ayishiga" xizmat qilishi, ta'lim olishga nisbatan qiziqish va ijobiy motivatsiyaning shakllantirishi alohida ahamiyatga ega. Keyslar metodi psixologning tafakkur turi sifatida, alohida paradigma ko'rinishida gavdalanib, ijodiy salohiyatni rivojlantirish, noan'anaviy tarzda fikrlash imkoniyatini beradi. Bunga albatta, ta'lim tizimining demokratlashuvi va modernizatsiyalashuvi, pedagogik kreativlikka ochilgan keng yo'l, ularda progressiv tafakkur uslubini hamda pedagogik etika, pedagogik faoliyat motivatsiyasini shakllantirishi ham misol bo'la oladi. Keys-stadi ta'lim texnologiyasi tarkibidagi keysdagi harakatlar tavsif ko'rinishida berilishi mumkin, bunda tinglovchidan ushbu tavsifni anglash, ya'ni tavsiflangan vaziyatning natijalari, samaradorligi yuzasidan mushohada yuritish talab etiladi. Aks holda ular muammoning yechimlari sifatida taklif etiladi. Har ikkala holatda ham amaliy harakatlar modelini ishlab chiqish ta'lim oluvchilarning kasbiy fazilatlarini shakllantirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

V.Ya.Platov keys-stadi metodining quyidagi afzalliklari va boshqa ta'lim texnologiyalaridan ajralib turuvchi jihatlarini belgilaydi:

1. U yoki bu ijtimoiy-iqtisodiy tizim modelining mavjudligi hamda ushbu model holatining muayyan vaqt birligi ichida tahlil etilishi.
2. Muammo yechimini aniqlashga jamoaviy tarzda erishish. Muammoning yechimida turli muqobil javoblarning mavjudligi. Yagona yechimning mantiqan mavjud emasligi.
3. Muammo yechimini izlashda yagona maqsadning qo'yilishi.
4. Faoliyatni baholashning guruhiy tizimining mavjudligi.

Ushbu o'ziga xosliklar va boshqa omillar ta'sirida keys-stadi ta'lim texnologiyasi ta'lim tizimi sharoitida keng tarqalmoqda. Ammo ushbu metodning ta'lim tizimida samarali qo'llanilishida bir qator qiyinchiliklar ham kuzatiladi. Eng avvalo, bunday qiyinchiliklar pedagog-kadrlarning tegishli metodning metodologik asosiga yuzaki yondashuvi natijasida vujudga keladi. Ko'pincha, keys-stadi ta'lim texnologiyasi ostida ta'lim tizimiga "soxta" vaziyatlar, boshqacha aytganda "hayotiy" vaziyatlarning kirib kelishi kuzatiladi, ta'limiy munozara esa "hayot haqidagi suhbat"ga aylanadi. Ammo ayni paytda keys-stadi ta'lim texnologiyasi psixologning kasbiy kompetentligini oshirish vositasi bo'lib, ta'limning tarbiyaviy, ta'limiy va tadqiqotchilik funksiyalarini birlashtirishga xizmat qilishi mumkin. Ushbu metodning samaradorligini oshiruvchi yana bir omillardan biri uning boshqa ta'lim metodlari bilan oson birikishidadir. Keys-stadi ta'lim metodining kategorial apparatini shakllantirish undan foydalanishning samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyatini beradi hamda ta'lim jarayonida metodning texnologizatsiyasiga yo'l ochadi. Keys-stadi ta'lim texnologiyasining asosiy tushunchalari qatoriga "vaziyat" va "tahlil", ushbu ikki tushunchaning uyg'unlashuvidan kelib chiqqan "vaziyat tahlili" kiradi. Falsafiy nuqtai nazardan "vaziyat" atamasi o'z ichiga bir qator kontekstlarni birlashtiradi. Shuning uchun, ushbu atama yuqori darajadagi barqarorsizlik bilan tavsiflanuvchi va o'z tarkibida bir qator ziddiyatlarga ega bo'lgan muayyan holat sifatida izohlanishi mumkin. Vaziyat aksariyat hollarda o'zgarish moyilligiga ega bo'lib, uning o'zgarishi ushbu vaziyatda ishtirok etuvchi insonlarning faoliyatiga bog'liq bo'ladi. Vaziyat insonlar ta'siriga nisbatan ochiq bo'lib, insonlarning xatti-harakatlari esa bu

vaziyatda o'z maqsadlariga erishishlari va qiziqishlarini qondirishlariga bog'liq bo'ladi. Vaziyatlar shunday ijtimoiy tizimlarda "paydo bo'ladi"ki, ularda xulq-atvorning qattiq determinatsiyasi kuzatilmaydi, ijtimoiy sohada ko'plab ijtimoiy kuchlarning o'rtasida o'zaro ta'sir, raqobat va kurash mavjud bo'ladi. Shu tufayli vaziyatlar tahliliga asoslangan har qanday metod kabi keys-stadi ta'lim texnologiyasi plyuralizm, o'z-o'zini anglash va jamoaviylik, ayni paytda mustaqillikni taqozo etadi. Keys-stadi metodining yana bir bazaviy kategoriyasi bu "tahlil (analiz)"dir. Tahlil etish kategoriyasi ob'ektni xayolan bo'laklarga bo'lish yoki ilmiy tadqiq etish sifatida tushunilishi mumkin. Analizning turli klasifikatsiyalari mavjud bo'lib ommaviy analiz tasnifini quyidagicha belgilaymiz: tizimli analiz, korrelyatsion analiz, faktorli analiz, statistik analiz va boshqalar. Umuman olganda aytish mumkinki, analizning ushbu barcha turlari keys-stadi texnologiyasi doirasida qo'llanilishi mumkin bo'lib, bu holat texnologiyaning imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Keys-stadida vaziyatni anglash, tafakkur qilish jarayonida amalga oshishi mumkin bo'lgan bir qator analitik faoliyat turlari ishtirok etishi mumkin. Bu esa o'z navbatida psixologdan yuqori darajadagi metodologik madaniyatni talab etadi.

Keys-stadi metodi mohiyatan quyidagi didaktik tamoyillarning ketma-ketligiga asoslanadi:

1. Har bir tinglovchiga individual yondashuv, uning ehtiyojlarini va ta'limiy uslubini inobatga olish. Bu tamoyil ta'lim jarayonini tashkil etmasdan avval tinglovchilar haqida maksimal axborotni olishni nazarda tutadi.
2. Ta'limda maksimal darajada erkinlik berish (psixologlarni tanlash imkoniyati, o'quv modullarni tanlash imkoniyati, topshiriqlar va ularni yechish uslublarini erkin tanlash imkoniyatining mavjudligi).
3. Tinglovchilarni topshiriqlarni yechishda zarur bo'lgan ko'rgazmali materiallar bilan yetarli miqdorda ta'minlash (ilmiy maqolalar, video va audio tasmlar, u yoki mahsulotlar).
4. Asosiy muammolar atrofida jipslashtirilgan nazariy materialni ratsional uzatish.

5. Psixolog va tinglovchi o'rtasidagi faol hamkorlik munosabatlari. Tinglovchi istalgan vaqtda psixologga savol bilan murojaat qilishi mumkin.

6. Tinglovchi shaxsining kuchli jixatlarini rivojlantirishga urg'u berish.

Keys-stadi metodi psixologning aks ettirish faoliyatining mahsuli hisoblanadi. Intellektual mahsulot sifatida u o'z manbalariga ega. Hayot keyslarning eng asosiy manbasi degan tezis hech kimda shubha uyg'otmasa kerak. Bu masalada faqatgina uning keysning mazmuni va shaklini qanchalik belgilashi mumkin ekani haqidagi fikrlar munozaraga sabab bo'lishi mumkin. Ijtimoiy hayot o'zining turfa xil ko'rinishlarida keys stadi tarkibidagi muammoli vaziyat syujeti, muammosi va omillar (faktorial) bazasini shakllantirib beradi. Keys stadining tarkibiy qismi – muammoli vaziyat (keys)ning yana bir muhim manbai bu ta'lim tizimidir. U ta'lim va tarbiya maqsad va vazifalarini, keys stadi texnologiyasining ta'limning boshqa metodlariga integratsiyasini belgilaydi. O'quv moduli bu keyslarning uchinchi manbaidir. Aynan o'quv modul keyslarning ikki asosiy metodologiyani belgilab beradi. Ular esa o'z navbatida analitik faoliyat va tizimiy yondashuv hamda muammoli vaziyatni hal etish jarayonida keys-stadi texnologiyasi tarkibiga integratsiyalashgan boshqa bir qator ilmiy metodlar bilan belgilanadi.

Keys-stadining muammoli vaziyatining determinatsiyasi asosiy manbalari turlicha tasnifga ega bo'lishi mumkin. Keys-stadini tuzishning amaliyotida asosan bir manbaning usutunlik qilishi kuzatiladi. Ushbu yondashuv, manbalarning ta'siriga ko'ra, keys-stadi texnologiyasi doirasida keyslarni tasnifiga asos sifatida xizmat qilishi mumkin. Bunda amaliy keyslarni ajratish mumkin, ular mutlaq hayotiy vaziyatlarni tavsiflaydi; bundan tashqari ta'limiy keyslar guruhini ham ajratish mumkin, ularning asosiy vazifasi ta'lim berishdir; ilmiy-tadqiqotchilik keyslari, tadqiqotchilik faoliyatini yuzaga keltirish maqsadini ko'zlovchi keyslar sarasiga kiradi.

Amaliy keyslarning asosiy vazifasi – hayotiy vaziyatni mukammal darajada aks ettirishdir. Mohiyatan ushbu keyslar toifasi vaziyatning amaliy modelini shakllantiradi. Bunday paytda keys-stadining ta'limiy vazifasi tinglovchilarda u

yoki bu xulq-atvor andozlarini qaror toptirish, qaror qabul qilish va ma'lum bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lishi mumkin. Tabiiyki bu guruhdagi keyslar maksimal darajada ko'rgazmali va mukammal bo'lishi kerak. Uning asosiy mazmuni hayotni anglash va optimal faoliyat yuritish qobiliyatiga ega bo'lish hisoblanadi. Keys-stadi metodi o'zida ta'limiy funksiyani mujassam etsada, keys-stadining turli xillarida ushbu funksiyaning namoyon bo'lish darajasi turlicha bo'ladi. Shuning uchun ta'limiy funksiyasi yetakchilik qilayotgan keyslar hayotni o'ziga xos tarzda aks ettiradi.

Birinchi, ushbu keyslar mutaxassis kundalik hayotida ko'p uchraydigan kasbiy faoliyat davomida to'qnash kelishi mumkin bo'lgan tipik vaziyatlar to'plamini aks ettiradi.

Ikkinchi, ta'limiy keyslarda birinchi o'rinda ta'limiy va tarbiyaviy vazifalar turadi. Bu esa hayotni aks ettirishda ma'lum bir shartli holatlarni taqozo etadi.

Mazmuniga ko'ra keyslar ta'limiy, amaliy va tadqiqotchilikka doir turlarni o'zida aks ettiradi. Ta'limiy keyslarda yagona to'g'ri yechim, amaliy keyslarda bir nechta muqobil to'g'ri yechimlar, tadqiqotchilikka doir keyslarda bir nechta muqobil variantlar doirasida to'g'ri yechimga kelinishi talab etiladi. Umumiy o'rta ta'limda ta'limiy va amaliy keys topshiriqlarini qo'llash maqsadga muvofiq.

Hajmiga ko'ra keyslar kichik, o'rta va katta hajmlarga bo'linadi. Kichik hajmli keyslar yarim-bir, o'rta hajmli keyslar ikki, katta hajmli keyslar yuz-ikki yuz sahifa ma'lumotlarni o'zi ichiga qamrab olishi mumkin. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning yosh xususiyatlari bilan bog'liqlikda kichik va o'rta hajmli keys topshiriqlaridan foydalanish lozim.

Vitagen ta'lim texnologiyasi. Akademik A.S.Belkin tomonidan XX asrning so'nggi choragida vitagen ta'limning nazariy jihatlarini ishlab chiqilgan. Vitagen ta'limning mohiyati "ta'lim jarayonida o'quvchilarning olgan bilim va ko'nikmalar bilan hayotiy tajribalarning bog'liqligi" asosiy g'oya hisoblangan. Ya'ni, vitagen ta'lim nazariyasining tayanch so'zlari sifatida hayotiy tajriba, vitagen tajriba talqin etilgan. Vitagen ta'lim – dual o'qitish jarayoni sub'ektlarining hamkorlikdagi

faoliyatini tashkil etish uchun eng to'g'ri yo'l bo'lib, unda ta'lim va mustaqil ta'lim qo'shib ketadi. Sub'ekt-ob'ekt munosabatlariga golografik yondashuv katta hajmdagi materiallarni o'zlashtirish asosida vitagen ta'limni amalga oshirishdan iborat. Vitagen ma'lumotlar hayotiy tajribaning bir necha bosqichlarini o'z ichiga oladi;

1. Ma'lumotlar farqlanmasdan qabul qilinadi.
2. Baholovchi – filtrlovchi shaxs.
3. Qat'iy tartibda o'rnatilgan – ma'lumotlar ongli ravishda eslab qolishga qaratilgan bo'ladi.

Strategik ta'lim texnologiyalari. Mazkur jarayonda o'quv jarayonining bitta yo'nalishiga qaratilgan va ta'lim maqsadlariga erishish uchun qo'llaniladigan texnologiyalar ko'zda tutildi. Strategik ta'lim texnologiyalari tarkibini tahlil qilish ularning quyidagi maqsadli yo'nalishini aniqlash imkonini berdi: bo'lajak psixologning shaxsiy va kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Strategik ta'lim texnologiyalarining maqsadi ulardan talabalarni kasbiy tayyorgarligining barcha bosqichlarida foydalanish imkoniyatini belgilab beradi. Ularga quyidagilar kiritildi: o'yin, tadqiqotchilik, trening, interfaol ma'ruza, o'quv va malakaviy amaliyot, laboratoriya ishi va boshqalar.

Taktik ta'lim texnologiyalari. Ilmiy adabiyotlar tahlili taktik ta'lim texnologiyalarini tanlash mezonlari sifatida quyidagilarni qabul qilish imkonini berdi:

- a) taktik o'quv texnologiyalarining strategik maqsadlarga mosligi;
- b) taktik o'quv texnologiyalarining psixolog tomonidan taqdim etilgan o'quv materialining o'ziga xos xususiyatlariga muvofiqligi;
- v) yetakchi aloqa turi;
- g) taktik ta'lim texnologiyalarini texnologik amalga oshirish imkoniyatlari;
- d) taktik ta'lim texnologiyalarining uzluksizligi (mavzuli, mantiqiy, tashkiliy).

Boshlang'ich ta'limga zamonaviy axborotlar texnologiyalarini tatbiq etish o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmay, ilm-fan yutuqlarini amaliyotda qo'llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, har

tomonlama barkamol yuksak ma'naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o'qituvchi ijodkor bo'lishi kerak, u har bir o'quv soatiga puxta tayyorlanib yangilik bilan kirishi kerak, chunki har darsda takrorlanadigan bir xillik o'quvchini darsga va fanga qiziqishini susaytiradi, natijada dars samaradorligining pasayishiga olib keladi.²⁷

II BOB YUZASIDAN XULOSALAR.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodiy izlanish va mantiqiy fikrlashlarini kengaytirish bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lash hamda darsga qiziqishlarini oshirishga yordam beradi. O'qituvchilarning bunday zamonaviy talablar asosida yaratilgan sharoitlardan samarali foydalanib, darslarni ilg'or pedagogik hamda axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilishi ta'lim-tarbiya jarayonini sifatini kafolatlaydi. Zamonaviy axborot texnologiyalari innovatsiyalar uchun ko'plab imtiyozlar va imkoniyatlarni taqdim etsa-da, undan samarali foydalanish ishonchli infratuzilmaga kirish, raqamli savodxonlik ko'nikmalari, ma'lumotlar maxfiyligini himoya qilish, axloqiy mulohazalar, uzluksiz o'rganish harakatlari va tartibga rioya qilish kabi muayyan shartlarga javob beradi. Ushbu shartlarga rioya qilgan holda, umumiy o'rta maktab o'qituvchilari potentsial xavflarni yumshatish bilan birga texnologiya kuchidan mas'uliyat bilan foydalanishlari mumkin. Aytish joizki, multimedia ilovalarini har bir darsda qo'llash natijasida o'quvchilarda mustaqil, ijodiy fikrlash yanada rivojlanadi.

---

²⁷Саломова, Г. А., Надирова, Х., Ашурова, Д., & Худойбердиева, С. (2019). ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 29-34).

III BOB. PEDAGOGIK TAJRIBA SINOV ISHI NATIJALARI VA ULARNING TAHLILI

3.1-§ Pedagogik tajriba sinov ishlarini tashkil etish maqsadi va vazifalari.

“Pedagogik tajriba sinov ishi natijalari va ularning tahlili” deb nomlangan uchinchi bobda, umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘qituvchilarini innovatsion faoliyat asosida innovatsion boshqarishni rivojlantirish bo‘yicha umumta’lim muassaslarida tajriba-sinov ishlarini tashkil etilgan holda, tajriba-sinov ishlari olib borildi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘qituvchilarifaoliyatida innovatsion boshqarishni rivojlantirish bo‘yicha ta’lim muassasalarida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari o‘zining ijobiy samarasini berdi.

Tajriba-sinov o‘tkazish jarayonida umumta’lim maktabi o‘qituvchi-xodimlar tanlab olindi.

Tajriba-sinov ishlariga ikkita umumiy o‘rta ta’lim maktablaridan jami 82 nafar o‘qituvchilari, jumladan, Termiz shahrining 9-sonli hamda Termiz tumanidagi 3-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘qituvchilaridan iborat jami 82 nafar respondent ishtirok etdi. Shundan, tajriba guruhida 40 nafar va nazorat guruhida 42 nafar ishtirokchilari bilan tajriba-sinov ishlari olib borildi.

Biz kuzatishlar olib borgan umumta’lim muassasalarida o‘qituvchi-xodimlarning faoliyatida innovatsion boshqaruv asosida yuzaga kelayotgan muammolar va ularning faoliyatiga salbiy tasir etuvchi omillarni aniqlashga alohida e’tibor qaratdik.

Tadqiqotimiz vazifalariga muvofiq, nazariy, sotsiologik, ijtimoiy-psixologik usullar hamda kuzatish, anketa so‘rovlari, pedagogik-psixologik tahlil, qiyosiy tahlil va matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalanildi.

Tajriba-sinov ishlari quyidagi uch bosqichda amalga oshirildi:

- 1. Asoslovchi tajriba bosqich;**
- 2. Shakllantiruvchi tajriba bosqich;**
- 3. Takidlovchi tajriba bosqich.**

Birinchi bosqichda tadqiqot mavzusi bo'yicha adabiyotlarni tanlash va tahlil qilish, normativ-huquqiy hujjatlar va o'quv materiallari, boshqaruv va uning rivojlanish jarayoni, innovatsion boshqaruv mohiyati, mazmuni va tarkibiy qismlari, pedagogik eksperimentning aniqlash va nazorat qilish bosqichlari bo'yicha pedagogik diagnostika mezonlari va baholash tuzilmasini ishlab chiqildi.

Ikkinchi bosqichda amaliy umum tajribalar asosida tajribalarni umumlashtirish, adabiyotlarni o'rganish, pedagogik tadqiqotlarda g'oyalar, maqsad va vazifalarini aniqlashtirish, dissertatsiyaning metodologik tuzilmasini belgilash, umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarish nazariy tahlil qilindi hamda umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishni oshirish texnologiyasi ishlab chiqish amalga oshirildi. Shuningdek, muammolarni to'plash va tahlil qilish, umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarifaoliyatida innovatsion boshqarish jarayonini oshirish shakllarini aniqlash, pedagogik tajriba-sinov o'tkazish ishlari amalga oshirildi.

Uchinchi bosqich shakllantiruvchi pedagogik tajriba-sinovni o'z ichiga olib, unda ishlab chiqilgan boshqaruv sohasiga doir metodik qo'llanmalardan ta'lim jarayonida foydalanish orqali umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim jarayonining tashkiliy-metodik ta'minoti amalga oshirildi. Nazorat bosqichida tajriba ishlari natijalari baholandi va sharhlendi, ta'lim jarayoni mavzulari bo'yicha tavsiya va xulosalar shakllantirildi va tizimlashtirildi.

O'tkazilgan tajriba-sinov ishlarimizning aniqlovchi bosqichi uchun o'xshash ko'rsatkichni aniqlash uning qiymati 0.5 ga teng ekanligini ko'rsatdi. Bu esa tajribaning aniqlovchi bosqichida nazorat va tajriba guruhlariga kiritilgan umumta'lim tizimi o'qituvchi-xodimlari o'rtasidagi farqlar statistik jihatdan ahamiyatsiz ekanligini ko'rsatadi. Hisob-kitoblar natijalari umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarining faoliyatida innovatsion boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishda tadqiqotchining xolis munosabati haqida xulosa qilish imkonini beradi va tajriba-sinov ishlari natijalarining ishonchligini kafolatlaydi.

Nazorat bosqichida (ishlab chiqarishda) umumta'lim tizimi o'qituvchi-xodimlarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda nazorat va tajriba guruhlarida faol muloqot va faol tinglash, innovatsion boshqaruv imkoniyatlari shakllantirildi, tajriba guruhida boshqaruv imkoniyatlarini rivojlantirishda o'sish darajasini ko'rsatdi. Mezonlar bo'yicha baholash shuni ko'rsatadiki, umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatini innovatsion boshqarishga nisbatan eng katta o'zgarish kuzatilgan (3.2.1-jadval).

Agar dastlabki bosqichda tajriba guruh ishtirokchilarining faqat 3% umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarish yuqori darajada tavsiflangan bo'lsa, pedagogik tajriba-sinov amalga oshirilgandan so'ng tajriba guruhidagi o'qituvchilarning 49% da yuqori daraja aniqlangan. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarining faoliyatida innovatsion boshqarish yuqori bo'lgan tajriba guruhi ishtirokchilarining ulushi 41% ga oshdi. Shu bilan birga nazorat guruhidagi takroriy boshqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari baholashda muhim o'zgarishlar aniqlanmadi.

Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarining faoliyatida innovatsion boshqarishni aniqlash darajalari:

1. Yuqori daraja–tajribada qatnashgan umumta'lim muassasa o'qituvchi xodimlari muammoni aniqlaydi va shakllantiradi, o'z faoliyatini o'zi tashkillashtira oladi. Maktablar o'qituvchilarining innovatsion boshqarish imkoniyatlari yuqoridarajada rivojlangan.

2. O'rta daraja– umumta'lim muassasa o'qituvchi xodimlari mavjud namuna va to'plangan tajribaga asoslanib topshiriq bo'yicha o'z boshqaruv faoliyatini olib boradi.

3. Past daraja– umumta'lim muassasa o'qituvchi xodimlari boshqaruv faoliyatini amalga oshirish holatida emas. Maktablar o'qituvchilarining boshqarish imkoniyatlari yetarli darajada rivojlanmagan.

Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishni aniqlash mezonlari:

1. **Motvatsion** – boshqa sub'ektlar bilan kasbiy vazifalarni birgalikda hal qilishga qiziqish.

2. **Kognitiv** – umumta'lim qonunchiligi sohasidagi bilimlar.

3. **Refleksiv** – muloqotda faollik va o'z-o'zini tartibga solish, faol tinglash, tolerantlik.

4. **Faoliyatli**–boshqaruvning turli vositalari va kanallaridan foydalanish qobiliyati va tayyorligi.

3.2-§.Pedagogik tajriba sinov ishlari natijalarining matematik-statistik tahlili.

Bugungi globallashuv davrida har qanday tashkilot yoki korxonani zamonaviy texnika va texnologiyasiz tasavvur qilolmaymiz. Demak, bu o'rinda jamoa a'zolarining o'z ustida ishlashi, zamonaviy texnika va texnologiya bilan doimo tanishib va ular bilan ishlash malakasini oshirib borish alohida ahamiyatga ega.

Ta'lim muassasalari o'qituvchilari faoliyatida boshqarishning nazariy va amaliy muammolarini hal etish insonparvarlashtirish va demokratlashtirish, inson huquq va erkinliklarini himoya qilishning roli va ahamiyati ortib borishi, bozor munosabatlarining rivojlanishi, yangi ijtimoiy tuzilmalarning shakllanishi va ta'lim-tarbiya jarayonlari bilan bog'liq holda tobora kuchayib bormoqda.

Tadqiqotimiz davomida tajriba-sinov uchun tanlab olingan respondentlarda aniqlangan quyidagi fazilatlar o'qituvchilarning samarali faoliyatiga to'sqinlik qilayotganligini aniqlandi:

- o'qituvchida individual boshqaruv kontsepsiyasining yetarli darajada shakllanmaganligi;

- o'qituvchida tashkiliy, shaxsiy qadriyatlar va maqsadlarning mos kelmasligi;

- o'qituvchi boshqaruv qobiliyatining yetarli darajada emasligi;

- o'qituvchining boshqaruv faoliyati sohasida bilim, ko'nikma va qobiliyatlari yetarli darajada emasligi;

- o'qituvchining ijodkorligi yo'qligi;

- o‘zini boshqara olmaslik;
- guruhni boshqara olmaslik;
- xodimlarga nisbatan do‘stona munosabat; shaxsiy o‘shiga intilmasligi;
- o‘ziga va shaxsiy maqsadlariga e‘tibor qaratish;
- vazifalarni hal qilishga e‘tiborning yo‘qligi;
- ishda ijodiy yondashuvning yo‘qligi;
- qarama-qarshi tendentsiyalarning mavjudligi xulq-atvorning nevroitik tendentsiyalarining mavjudligi.

Barkamol o‘qituvchi hech qachon bunday xatoga yo‘l qo‘ymaydi va o‘z faoliyatidagi kamchiliklar, o‘z-o‘zini rivojlantirish, o‘z-o‘zini tarbiyalash, takomillashtirish ustida doimiy ish olib boradi.

Olib borgan tadqiqotimiz davomida umumiy o‘rta ta‘lim maktab o‘qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishning rivojlanganlik darajalari baholash natijalari aniqlandi. (3.2.1-jadval)

3.2.1-jadval

**Umumiy oʻrta taʼlim maktab oʻqituvchilarida innovatsion boshqarishning
rivojlanganlik darajalarini baholash natijalari**

Mezonlar	Darajalar	Nazorat guruhi				Tajriba guruhi			
		Tajriba boshida		Tajriba oxirida		Tajriba boshida		Tajriba oxirida	
		Ishtirok-chilar soni	%	Ishtirok-chilar soni	%	Ishtirok-chilar soni	%	Ishtirok-Chilar	%
Motivatsion	Past	13	31,6	11	26.4	9	22.2	0	0.0
	Oʻrta	23	57,9	25	63.1	26	61.1	28	66.6
	Yuqori	4	10,5	4	10.5	7	16.7	14	33.4
Refleksiv	Past	15	36.9	11	26.4	5	11.2	7	16.6
	Oʻrta	23	57.9	25	63.1	35	83.4	19	44.4
	Yuqori	2	5.2	4	10.5	2	5.4	16	39
Kognitiv	Past	4	10.5	13	31.6	5	11.2	9	22.2
	Oʻrta	30	73.7	23	57.9	26	61.1	23	52.6
	Yuqori	6	15.8	4	10.5	9	27.7	9	22.2
Faoliyatli	Past	13	31.6	19	47.3	5	11.2	2	5.6
	Oʻrta	21	52.6.	15	36.9	30	72.2	28	66.7
	yuqori	6	15.8	6	15.8	7	16.6	10	27.7

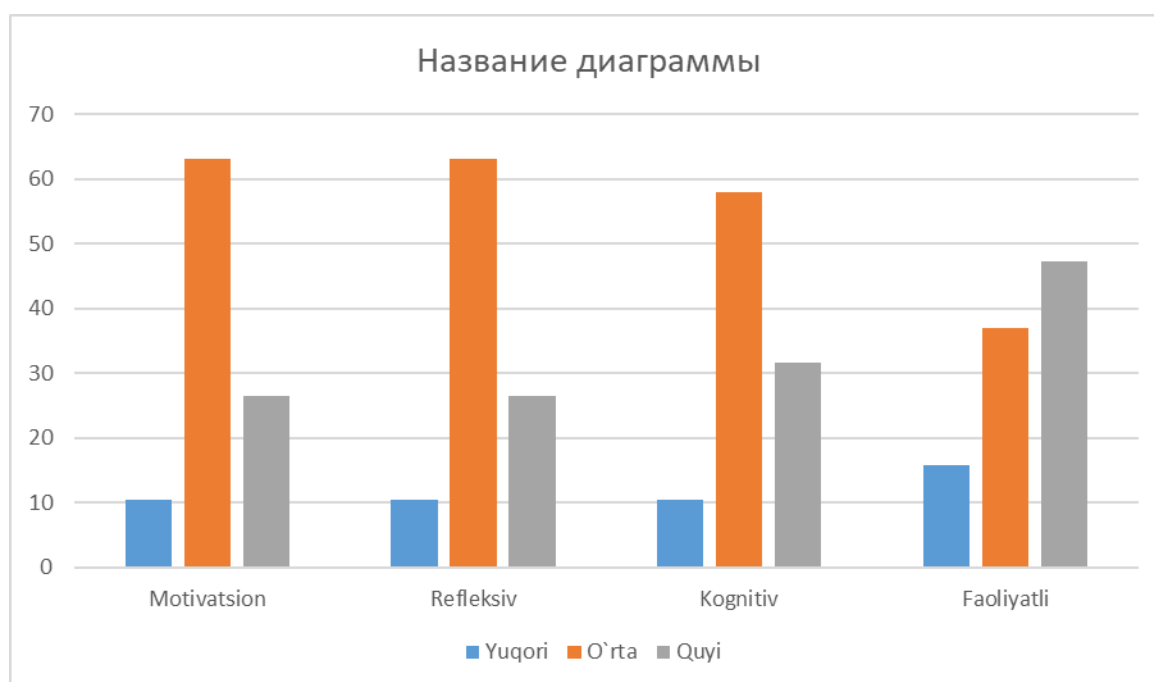
3.2.2-jadval

Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishning rivojlanganlik darajalarini baholash natijalari

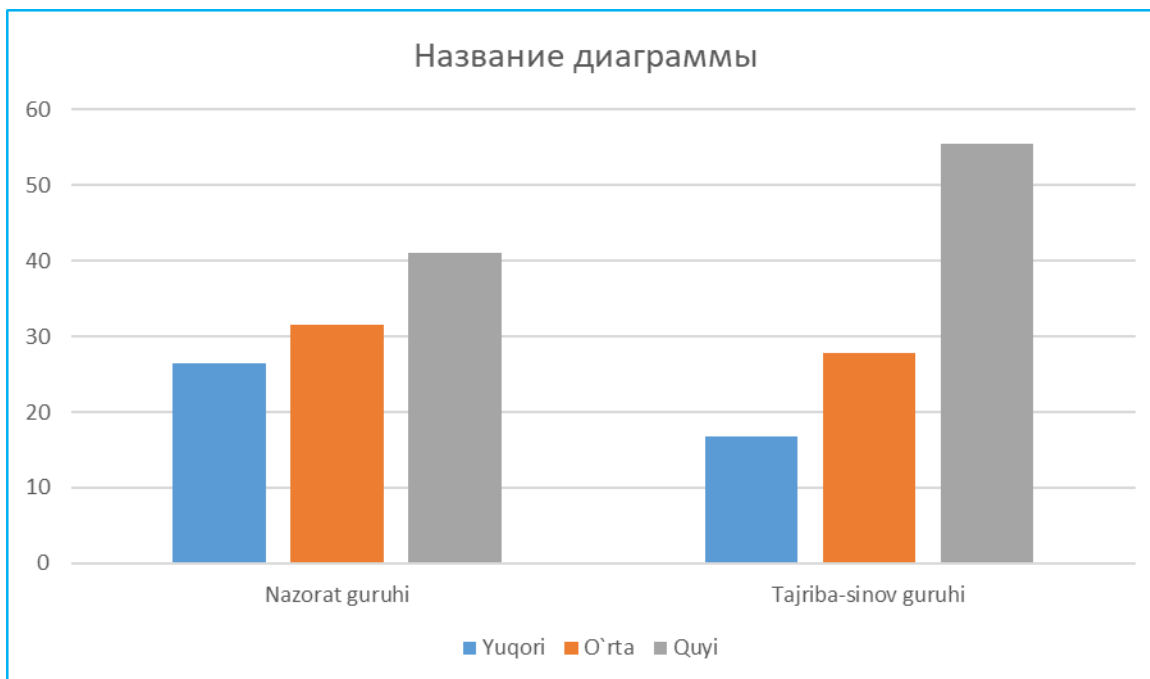
Darajalar	Nazorat guruhi				Tajriba-sinov guruhi			
	Tajriba boshida		Tajriba oxirida		Tajriba boshida		Tajriba oxirida	
	Ishtirok -chilar soni	%	Ishtirok -chilar soni	%	Ishtirok -chilar soni	%	Ishtirok -chilar soni	%
past	17	42.1	17	42.1	23	55.5	9	22.2
o'rta	13	31.5	15	36.9	12	27.8	19	44.4
yuqori	10	26.4	8	21	7	16.7	14	33.4

3.2.3.jadval

Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishning rivojlanganlik darajalarini baholash dinamikasi

Umumiy oʻrta taʼlim maktab oʻqituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishning rivojlanganlik darajalarini baholash dinamikasi

Mazkur jadvalda keltirilgan maʼlumotlar tajriba-sinov ishining 1, 2 va yakunlovchi bosqichda olingan natijalarga asoslangan. Umumiy oʻrta taʼlim maktab oʻqituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarish yuzasidan olib borilgan tajriba-sinov ishlari asosida ishlab chiqilgan.

Oʻtkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalari asosida quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

- oʻqituvchilarning individual boshqaruv kontseptsiyasi yetarli darajada shakllantirildi;
- oʻqituvchilarning boshqaruv qobiliyati yetarli darajada shakllantirildi;
- xodimlarga nisbatan doʻstona munosabat shakllantirildi;
- har bir rahbar zamonaviy demokratik uslub asosida uzluksiz malaka oshirib borishi, tajribali rahbar kadrlar bilan hamkorlikni yoʻlga qoʻyish, rejali ishlash

pedagogik shart-sharoitlar yaratish va ta'lim tizimi rahbar xodimlarining kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning yuqori darajasiga erishildi;

- umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarishning aniqlangan o'sishi statistik tahlil natijalari asosida tajriba va nazorat guruhleri ishtirokchilarining umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarish samaradorligini oshirish darajasidagi farqining ishonchliligi va ahamiyati tajriba guruhlar tadqiqotda ilgari surilgan gipotezaning to'g'riligini tasdiqlaydilar.

Shunday qilib, pedagogik tajriba-sinov natijalari muayyan pedagogik shart-sharoitlarni amalga oshirishda rahbar xodimlarning boshqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari bo'yicha olib borilgan tadqiqot ishlarimiz umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarish imkoniyatining kengligini tasdiqladi.

Uchunchi bob bo'yicha xulosalar

O'tkazilgan tajriba-sinov ishlarimizning aniqlovchi bosqichi uchun o'xshash ko'rsatkichni aniqlash uning qiymati 0.5 ga teng ekanligini ko'rsatdi. Bu esa tajribaning aniqlovchi bosqichida nazorat va tajriba guruhlariga kiritilgan umumta'lim tizimi rahbar xodimlarining o'rtasidagi farqlar statistik jihatdan ahamiyatsiz ekanligini ko'rsatadi. Hisob-kitoblar natijalari umumta'lim maktablari o'qituvchilarining boshqarish samaradorligini oshirish imkoniyatini shakllantirishda muallifning xolis munosabati haqida xulosa qilish imkonini beradi va tajriba-sinov ishlari natijalarining ishonchliligini kafolatlaydi.

Agar dastlabki bosqichda tajriba guruh ishtirokchilarining faqat 3% umumta'lim maktablari o'qituvchilarining boshqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari yuqori darajada tavsiflangan bo'lsa, pedagogik tajriba-sinov amalga oshirilgandan so'ng tajriba guruhidagi o'qituvchilarning 49% da yuqori daraja aniqlangan. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilari faoliyatida innovatsion boshqarish yuqori bo'lgan tajriba guruhi ishtirokchilarining ulushi 41% ga oshdi. Shu bilan birga nazorat guruhidagi takroriy boshqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari baholashda muhim o'zgarishlar aniqlanmadi.

O'tkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalari asosida quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

- o'qituvchilarning individual boshqaruv kontsepsiyasi yetarli darajada shakllantirildi, ba'zi o'qituvchilarning tashkiliy va shaxsiy qadriyatlari va maqsadlarining mos kelmasligi hamda boshqaruv qobiliyatining yetarli darajada emasligi asoslandi;

-har bir o'qituvchi zamonaviy demokratik uslub asosida uzluksiz malaka oshirib borishi, tajribali o'qituvchi kadrlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, rejali ishlash pedagogik shart-sharoitlar yaratish va ta'lim tizimi rahbar xodimlarining kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning yuqori darajasiga erishildi;

-umumta'lim tizimi o'qituvchi xodimlarining boshqarish samaradorligini oshirishimkoniyatlarining aniqlangan o'sishi statistik tahlil natijalari asosida tajriba va nazorat guruhlari ishtirokchilarining umumta'lim tizimi o'qituvchi xodimlarining innovatsion boshqarish samaradorligini oshirish darajasidagi farqining ishonchliligi va ahamiyati tajriba guruhlar tadqiqotda ilgari surilgan gipotezaning to'g'riligini tasdiqlaydilar.

Shunday qilib, pedagogik tajriba-sinov natijalari muayyan pedagogik shart-sharoitlarni amalga oshirishda umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilarida innovatsion boshqarish bo'yicha olib borilgan tadqiqot ishlarimiz umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchilaridainnovatsion boshqarish imkoniyatlarining kengligini tasdiqladi.

UMUMIY XULOSA VA TAKLIFLAR

Bugungi globallashuv asrida har bir o'qituvchida samarali dars ko'nikmalarini shakllantirishi uchun innovatsion qurilmalardan foydalana olishligi talab etiladi. Zero, sifatli ta'lim – kelajak poydevori. Maktab o'qituvchilarida innovatsion faoliyatni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogik tamoyillarni pedagogik-psixologik tushunchalar bilan birlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillarni tushunish va o'qituvchilarga zarur yordam va resurslarni taqdim etish orqali maktablar o'qituvchilarga innovatsiyalarni qabul qilish va o'quvchilarning ta'lim natijalarini yaxshilash imkoniyatini berishi mumkin. O'qituvchilarning zamonaviy talablar asosida yaratilgan sharoitlardan samarali foydalanib, darslarni ilg'or pedagogik hamda axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilishi ta'lim-tarbiya jarayonini sifatini kafolatlaydi. Zamonaviy axborot texnologiyalari innovatsiyalar uchun ko'plab imtiyozlar va imkoniyatlarni taqdim etsa-da, undan samarali foydalanish ishonchli infratuzilmaga kirish, raqamli savodxonlik ko'nikmalari, ma'lumotlar maxfiylikni himoya qilish, axloqiy mulohazalar, uzluksiz o'rganish harakatlari va tartibga rioya qilish kabi muayyan shartlarga javob beradi. Ushbu shartlarga rioya qilgan holda, umumiy o'rta maktab o'qituvchilari potentsial xavflarni yumshatish bilan birga texnologiya kuchidan mas'uliyat bilan foydalanishlari mumkin. Aytish joizki, multimedia ilovalarini har bir darsda qo'llash natijasida o'quvchilarda mustaqil, ijodiy fikrlash yanada rivojlanadi.

Tadqiqot muammosining nazariy va amaliy jihatdan o'rganish natijalariga tayangan holda quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Mehnat bozoridagi ehtiyojlar natijasida raqobatbardosh kadrlarni uzluksiz umumta'lim bosqichlarini joriy qilish orqali tayyorlash ta'lim olishga bo'lgan talablarni qondirish ta'limining asosiy maqsadi hisoblanadi.

2. Umumta'lim maktab o'qituvchilarida innovatsion boshqaruvni shakllantirish ularga vazifalarni taqsimlash, ta'lim muassasalariga zamonaviy talablarga javob beruvchi yuqori malakali, chuqur kasbiy bilimga, ijodiy va ilmiy potentsialga,

yuksak axloqiy va ma'naviy sifatlarga ega bo'lgan kadrlarni saralab olish va mehnatini adolatli baholash.

3. Innovatsion boshqaruv siklida rejalashtirish funksiyasini amalga oshirish ta'lim muassasasining boshqaruv faoliyati samaradorligini oshiradi. Bugungi kunga qadar umumta'lim maktab o'qituvchilarida innovatsion faoliyat boshqaruvini rejalashtirishning asosiy kamchiligi ko'plab ta'lim muassasalarining rejalashtirish davrida real tarzda erishish mumkin bo'lgan va ilmiy asoslangan maqsadlar va aniq vazifalarning yo'qligi, innovatsion boshqaruv faoliyatining yakuniy natijalarga yo'naltirilmaganligi bo'lib qolmoqda.

4. Mehnat unumdorligini oshirish maqsadida o'zaro munosabatlardan qoniqish hosil qiluvchi usullarni qo'llash, murakkab boshqaruv muammolarini chuqurroq tushunish maqsadida turli modellarni ishlab chiqish va qo'llash, murakkab vaziyatlarning yechimi bo'yicha innovatsion boshqaruvga yordam beruvchi miqdoriy usullarni ishlab chiqish.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib quyidagilarni tavsiya sifatida bayon qilmoqchimiz:

1. Ta'limda har bir pedagog boshqaruv madaniyati va ma'lumotidan xabardor bo'lishi zarur.
2. O'qituvchi faoliyatida boshqaruvning o'zni beqiyos bo'lib, kundalik voqelik va tizimdagi o'zgarishlar ta'limni, darsni, va tarbiyaviy jarayonlar boshqarishda innovatsion yondashuvni o'rganish va o'zlashtirishni talab qilayotganini his qilib yashash kerak.
3. Tayyorlanayotgan har bir pedagog kadrlar ertangi jarayonlar uchun doim yangiliklar bilan hamohang bo'lishlari uchun til malakalariga ega bo'lishlari va xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish uchun xorij safarlarig achiqib turishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi T.: “O‘zbekiston” - 2023.
2. 2022—2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022-yildagi PF-60-son farmoni va uning 1-ilovasi - // Elektron manba. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/-5841063>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. PF-5847-son 08.10.2019. <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <https://lex.uz/docs/-5280079>
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini yanada rivojlantirish to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/-6102462>
6. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: - “O‘zbekiston” - 2016. 59- b
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // «Xalq so‘zi» gazetasi, 2017 yil 23 dekabr
8. Sh.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan 5 muhim tashabbus - <https://yuz.uz/uz/news/5-muhim-tashabbus-yoshlarga-qanot>
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli [Farmonigahttps://lex.uz/docs/-3107036#-3109143](https://lex.uz/docs/-3107036#-3109143)
10. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi 545-son qarori <https://lex.uz/docs/-5607138#-5612380>
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2017 — 2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi ” to‘g‘risidagi 2017-yil 7-fevraldagi PF-60-sonli qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>

Foydalanilgan adabiyotlarning asosiy qismi

12. Акофф .Р, Магидсон .Д, Эддисон .Г. «Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации», 2007.
13. Aldjanova.I.R. Во‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda pedagogik innovatsiyalardan foydalanish. – T.: “Fan va texnologiya”., 2012
14. Ангеловски К. Учителя и инновации. Пер. с македонского. - М.: Просвещение, 1991.
15. Abdinazarovna.S.G. (2020). The reflection features of abbreviations and acronyms of the english, russian and uzbek languages. Til, ta’lim, tarjima” xalqaro jurnali 2(1).
16. Alex Moore. Teaching and Learning: Pedagogy, Curriculum and Culture. USA, 2012 Routledge.
17. Adolat.D (2019). A system of exercises promoting the development of creative abilities of junior schoolchildren in mathematics classes. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).
18. Дорофеев В.Д., Шмелева А.Н. «Инновационный менеджмент» Учебное пособие для вузов. -М: «Феникс», 2009.
19. Djuraev.R.X, Turg‘unov S.T. Ta’lim menejmenti. – Toshkent., “Vorish-Nashriyot”., 2006.
20. Эллис Артур, Фоутс Джеффри. Педагогические инновации / Пер. с англ. А.И.Другова. - М.: ИТПиМИО, 1993.
21. F.Ergashev, D. Raximova, A. Sagdullayev, O.Parpiyev, Sh. Zaynutdinov “Innovatsion menedjment. Darslik”. Toshkent, “Akademiya”.
22. G.O.Ernazarova. Ta’lim muassasasining innovatsion faoliyatini joriy etish xususiyatlari. <file:///C:/Users/ReStart/Downloads/ta-lim-muassasasining-innovatsion-faoliyatini-joriy-etish-xususiyatlari>

23. Ibragimova. G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. Monografiya. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2016. -77-b
24. I. A, Karimov. «Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch». - T.: Ma'naviyat, 2008, 40, 41-b.
25. Jumaniyozova M. Innovatsion faoliyat - ta'lim sifatining kafolatidir // j. Uzluksiz ta'lim. - T., 2004 - № 6 - B . 89.4
26. Каплан С. Фостер Р. «Эффективная компания. Построение гибкого и инновационного предприятия». Изд. «Альпина Бизнес Букс». 2009 г.
27. Kushokov.S. Y. (2021). The role of zoroastrianism in the ancient state of bactria. World Bulletin of Social Sciences, 4(11), 69-72.
28. Кенжабоев. А.Э, Ж.А. Кенжабоев. ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎРГАТИШДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР - Педагогические науки- 2016 - № 3-2 (16)
29. <file:///E:/desctops/ta-lim-tizimida-innovatsion-texnologiyalardan-dars-jarayonida-foydalanish>
30. Mochalova N.M. Maktabning metodik ishini tashkil etishning innovatsion yondashuvlari: O'quv qo'llanma. - Ufa, 2002. - 86 bet Slastenin V.A., Podimova L.S. Pedagogika: innovatsion faoliyat. - M., 1997
31. Mamadov N.S. Umumiy ta'lim maktablarini innovatsion boshqarish. Pedagogika fanlari nomzodi. ... diss. - T ., 2009. - B . 17.
32. Maslow.A.H. (1962). Deficiency motivation and growth motivation. In A. Maslow, *Toward a psychology of being* (pp. 19–41). D Van Nostrand. <https://doi.org/10.1037/10793-003>
33. N.M.Ziyavitdinova, Y.M.O'rinov, Sh.N.Xayotov. Darslik. –T: Tafakkur-Bo'stoni, 2012
34. Norbosheva.M. A. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarning oila haqidagi tasavvurlarini o'rganish. Innovatsion pedagogik psixologiya, 4(6).

35. Новицкий Н.А «Инновационная экономика России: Теоретико-методологические основы и стратегические приоритеты» - М.: «Либроком», 2008.
36. Panfilova A.P. Innovatsion pedagogik texnologiyalar: Faol o'rganish: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / A.P. Panfilov. - M., Akademiya, 2009
37. Pedagogika. Ensiklopediya.II- jild J-M “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat milliy nashriyoti. Toshkent – 2015 yil
38. Поляков С.Д. В поисках педагогической инноватики. - М., 1993.
39. R.I.Gimush, F.M.Matmurodov, Innovatsion menejment. T.: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
40. Raisov.Sh.R. Chet tili o`qituvchilarining dars jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari – VOLUME 3 | ISSUE 3 | 2024, Google Scholar | SJIF (6.577) | UIF (8.3) - <https://doi.org/10.5281/zenodo.10851470>
41. Raisov.Sh.R. UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTAB O'QITUVCHILARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH - JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS - Volume–22_Issue-2_February_2023 - <http://www.newjournal.org/>
42. Raisov.Sh.R - DIGITAL EDUCATION AND ITS DISTINGUISHING FEATURES - | VOLUME 2 | ISSUE 2 | 2023 ISSN: 2181-3833 (14) | Google Scholar | SJIF (5.708) | UIF (8.3) - <https://doi.org/10.5281/zenodo>
43. Salomova.G (2014). The reflection features of abbreviations and acronyms of the English language.In The Second International conference on development of pedagogical science in Eurasia (pp. 174-176).
44. Слостёнин.В.А, Подымова.Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. - М.: Магистр, 1997.
45. Salomova.G, Jumaeva.N., Xamraeva.D (2018). Методические принципы современных методик обучения английскому языку. Наука XXI века, (4).

46. Salomova.G.A, Voltaeva.M, Xolmuminov.A. (2020). УПОТРЕБЛЕНИЯ ФОРМ ГЛАГОЛА И СЛУЧАЕВ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ. Интернаука, (1-2), 23-24
47. Salomova.G.A, Jumaeva.N.A, Xamroeva.D. (2020). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЛЕКСИКЕ АНГЛИЙСКОГО В СИСТЕМЕ Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 1 | ISSUE 11 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423 913 w December 2021 www.oriens.uz ОБРАЗОВАНИЯ. In Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования (pp. 63-67)
48. Sayfiddinovich.K.R. (2021). Didactic Bases of Ethnopedagogical Training of the Future Teacher in the Educational Field of University. Central asian journal of theoretical & applied sciences 2(11), 237-239.
49. Salomova.G.A, Nadirova.X, Ashurova.D, Xudoyberdiyeva.S(2019). Современные методы обучения английскому языку: игротехника как метод обучения английскому языку на начальном этапе.
50. Salomova.G.A, Fayzieva. F.A, Ruzikulova.M.O, Payanova, M.K. (2019). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИКТ И ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСОВ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 36-40)
51. Turg'unov S.T. Ta'lim muassasalarini boshqarishda innovatsion faoliyat. // j. Uzluksiz ta'lim. - T., 2006. - № 4. - B.4
52. Turg'unov S.T., Maqsudova L.A. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishda innovatsiyalar. // J. Maktab va xayot. - T., 2009. - № 1. - B.7.
53. Вертакова Ю.В., Симоненко Е.С. «Управление инновациями: Теория и практика» М.: Высшее экономическое образование, 2008
54. Xurramov.R.S, Zokirov.J.G, Xurramov.M.S. (2021). Use of the heritage of central asian thinkers in the formation of ethnopedagogical, ethnographic views of primary school students.Scientific progress, 2(7), 846-853.

55. Хомерики О.Г. Системное управление инновационным процессом в общеобразовательной школе. Дисс. ... канд. пед. наук. - М., 1996.
56. Хуторский.А.В. Педагогическая инноватика. - М.: Академия, 2008
57. Yusupovich.K. S. (2020). The Emergence Of Religious Views Is Exemplified By The Southern Regions. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(10), 143-145.
58. O‘zbekiston milliy entsiklopeiyasi. Zebuniso-Konigil / 4-tom. Bosh tahrir hay’ati a’zolari: M.Aminov va b. – T.: “O‘zbekistan milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2002. – 169-bet.
59. Sharifxo’jaev. M, Abdullaev Yo. Menejment. Darslik. –T.: O‘qituvchi, 2001

Internet saytlari:

1. www.tdpu.uz
2. www.ziyonet.uz
3. www.ziyonet.uz
4. www.gwww.ziyonet.uzoogole.ru
5. www.gwww.ziyonet.uzoogole.ru
6. <https://www.dissercat.com/content/razvitie-innovatsionnogopotentsiala-uchitelya-v-usloviyakh-shkoly-kak-samoobuchayushcheisya>
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnyy-potentsial-uchitelyai-osnovnye-printsiy-ego-formirovaniya/viewer>